

МУНИЦИПАЛИТЕТ

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ
БІЛІМ ЖӘНЕ ҒЫЛЫМ МИНИСТРЛІГІ

МОНАКОМУНИЦИПАЛИТЕТ ЖУРНАЛ | ИЮНЬ 2019 | № 6 (92) чыгарылышы

Муниципалитет – бул аймактын,
эги акерде жагынган калктын жана ЖӨБ органдарынын учирлиги

**Жамааттын, ЖӨБ дүн жана мамлекеттин
айылдык жолулуштада үч тараптуу
диалогу: ичүүчү жана тугаг суу мектептер
жана мектеп трансферти менен бөлөштүрүү**

Жыйнак Кыргыз Республикасынын мамлекеттик жана муниципалдык кызматчылары күнүмдүк жумуштарында туш болушкан айкын маселелерге жана көйгөйлөргө негизделген 120 суроодон жана жооптон турат. Суроолор Кыргыз Республикасынын аймактарында өткөрүлгөн семинарлардын жана «тегерек үстөлдөрдүн» убагында жыйналган, мамлекеттик жана муниципалдык кызматтарга байланыштуу.

Басылмага диск тиркелген.

Жыйнак Кыргыз Республикасынын бардык жергиликтүү өз алдынча башкаруулардын аткаруу органдарына бекер берүүгө арналган.

МАМЛЕКЕТТИК ЖАРАНДЫК КЫЗМАТ ЖАНА МУНИЦИПАЛДЫК КЫЗМАТ ЖӨНҮНДӨ МЫЙЗАМДАРДЫ КОЛДОНУУНУН АКТУАЛДУУ МАСЕЛЕЛЕРИ

Суроолордун-жооптордун жыйнагы

Schweizerische Eidgenossenschaft
Confédération suisse
Confederazione Svizzera
Confederaziun svizra

Башка Саясаттын Институту «Муниципалитет» СЭД Бюро
Добро пожаловать в наш журнал «Муниципалитет»
Добро пожаловать в наш журнал «Муниципалитет»

Жооптор 2019-жылдын 1-майына карата Кыргыз Республикасынын мамлекеттик жарандык кызмат жана муниципалдык кызмат чөйрөсүндөгү мыйзамдарынын ченемдерине ылайык Кыргыз Республикасынын мамлекеттик кадр кызматынын жана ЭҮЖӨБОЖ Долбоорунун кызматчылары тарабынан даярдалган.

Жыйнак мамлекеттик жана муниципалдык кызматчыларга, студенттерге жана окутуучуларга, ошондой эле мамлекеттик жана муниципалдык кызматка кызыккан башка адамдарга арналган.

Жыйнактын электрондук версиясы www.dpi.kg («Китепкана» бөлүмү), www.var.kg («Басылмалар» бөлүмү) сайттарында жеткиликтүү.

Schweizerische Eidgenossenschaft
Confédération suisse
Confederazione Svizzera
Confederaziun svizra

Swiss Agency for Development and Cooperation SDC

Өнүктүрүү саясат институту «Муниципалитет» журналын өздүк жеке, жана ошондой эле эл аралык донордук уюмдардын жана долбоорлордун каражатарынын эсебинен басып чыгарат, жана ошол колдоонун артынан биз бул журналды акысыз таркатканга мүмкүнчүлүгүбүз бар! Биз кызматташтыктын жана координациялоонун жакшы үлгүсүн көрсөткөн бардык өнөктөштөрүбүзгө ыраазычылык билдиребиз.

МУНИЦИПАЛИТЕТ

илимий-популярдуу журнал | июнь 2019 | № 6 (92) чыгарылышы

Муниципалитет – бул аймактын, ал жерде жашаган калктын жана ЖӨБ органдарынын үчилтиги

БУГАНДА:

Көңүл чордонунда

Кыргыз Республикасында муниципалитеттер ортосундагы кызматташтыктын өзгөчөлүктөрү... 2

ЖӨБдүн социалдык кызмат көрсөтүүлөрү

Баткен мамлекеттик социалдык заказды киргизе баштады... 9

Юридикалык консультация

Мектептердин жана бала бакчалардын имараттарынын курулушу тууралуу... 13

Айылдык Интернет тууралуу... 13

Жолбун жаныбарлар тууралуу... 13

Бизнес жана жергиликтүү өз алдынча башкаруу тууралуу... 14

Маданият жана массалык спорт чөйрөсүндөгү ыйгарым укуктарды бөлүштүрүү тууралуу... 16

Тротуар тууралуу... 16

Канализация тууралуу... 17

Суу түтүгүнүн курулушунан кийин жолдорду калыбына келтирүү тууралуу... 18

Жер участогун кеңейтүү тууралуу... 19

ЖӨБ Союзунун каршы пикири

Үйдө социалдык тейлөөгө ЖӨБ органдарын кошууга каршы пикир... 20

Кыргыз Республикасынын Мамлекеттик жарандык кызмат жана муниципалдык кызмат жөнүндө кодексин иштеп чыгууга каршы пикир... 21

ЖӨБ органдарынын ишин баалоого пробацяны кошууга каршы пикир... 24

ЖӨБ Союзунун жаңылыктары

Ошто муниципалитеттердин өкүлдөрү жергиликтүү жамааттын уставдарын жаңылашты... 25

КР Жогорку Кеңеши кабыл алган мыйзамдар жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын ишине кандай таасирин тийгизүүдө?... 25

Жарандардын ЖӨБго катышуусу... 26

Жамааттын, ЖӨБдүн жана мамлекеттин айылдык чогулуштарда үч тараптуу диалогун ичүүчү жана сугат суу, мектептер жана мектеп транспорту, электрлештирүү... 26

Урматтуу окурмандар! Сиздер бул сан менен кошо алган анкетаны толтурууну суранабыз!

Негиздөөчү жана басып чыгаруучу

Өнүктүрүү саясат институту (ӨСИ)

Башкы редактор, ӨСИ башкаруучу төрайымы
Надежда Добрецова

Аткаруучу редактор
Нургул Жаманкулова

Кыргыз тилиндеги котормонун редактору
Нургул Жаманкулова

Дизайн жана жасалгалар
Абия Абдраимов

Кыргыз тилине которгон
Зейнолла Алтымышова

Журнал автордук макалаларды кабыл алат жана муниципалитеттерге даректелген акысыз жарнактарды жайгаштырат.

Журнал акы төлөнүүчү негизде жарнама жайгаштырат. Алардын мазмуну үчүн жоопкерчиликтуу буюртмачылар жана жарнама берүүчүлөр болуп саналат.

Журнал акысыз таркатылат, бирок ӨСИ акы төлөп жазылууну уюштуруу укугуна ээ.

Журналдагы макалалар басып чыгаруучу тараптын жана анын өнөктөштөрүнүн көз карашын сөзсүз эле чагылдырбайт. Макаланын мазмуну үчүн жоопкерчилик авторлорго жүктөлөт.

Бардык суроолор боюнча төмөнкү даректер аркылуу кайрылыңыздар:

почта – Кыргыз Республикасы, 720001, Бишкек ш., Үмөталиев көч., 108, Өнүктүрүү саясат институту, «Муниципалитет» журналынын редакциясы;

электрондук – office@dpi.kg

NDobretsova@dpi.kg

Телефондор: (0312) 97-65-30

(31,32,33,34)

Факс: (0312) 97-65-29

Журналда Өнүктүрүү саясат институтунун кызматкерлери тарткан жана Интернеттен алынган сүрөттөр пайдаланылды. Массалык маалымат каражаттарын каттоо жөнүндө күбөлүктүн каттоо номери 1785.

ISBN 1694-7053

Кыргыз Республикасында муниципалитеттер ортосундагы кызматташтыктын өзгөчөлүктөрү

Асылбек ЧЕКIROB, “Жергиликтүү деңгээлде кызмат көрсөтүүлөрдү жакшыртуу” Долбоорунун буйрутмасы менен

Жергиликтүү өз алдынча башкаруунун негизги милдеттеринин бири – калкты кызмат көрсөтүүлөр менен камсыз кылуу. Бул кызмат көрсөтүүлөрдүн бар болушу жана уюштурулушу үчүн жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары жооп берет. Бул өзгөчө элет жергеси үчүн актуалдуу маселе. Себеби өз ресурстары жетишсиз болгондуктан айылдык аймактардын басымдуу бөлүгү сапаттуу кызмат көрсөтүүлөр менен камсыз кылууга кудурети жетпейт.

Акыркы жылдары кызмат көрсөтүүлөрдүн инфраструктурасы өнүгүп жатканы байкалууда: суу түтүктөрү, жолдор, спорт залдар курулуп жатат. Элет жергесинде катуу тиричилик калдыктарын чогултуу жана чыгаруу системасы түптөлө баштады. Буга байланыштуу ушул кызмат көрсөтүүлөргө туруктуу жеткиликтүүлүктү уюштуруу кызмат көрсөтүүлөрдүн сапатын жогорулатуу жаатында жарандардын жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарына койгон талаптары да көбөйдү. Калктын, жалпысынан мамлекеттин ЖӨБ органдарына койгон талаптары барган сайын көбөйүп жатат,

ал эми маселелерди чечүү улам татаалдашууда. Мындай кырдаал ЖӨБ органдарынан кызмат көрсөтүүлөрдүн системасын түзүү боюнча жаңы мүмкүнчүлүктөрдү издөөнү талап кылат. Бул система жергиликтүү маанидеги маселелерди ресурстар чектелген шарттарда чечүүгө жол ачмак. Муниципалитеттер жашоочулардын саны, аймагы, экономикасынын структурасы жагынан бир кыйла айырмаланганы менен, адатта жергиликтүү маанидеги маселелерди өз алдынча чечкенге караганда, башка муниципалитеттер менен биргелешип чечүү көбүрөөк пайда алып келет. Бир нече муниципалитеттин атынан муниципалдык заказды жайгаштыруу бир түрдүү кызмат көрсөтүүлөргө, жумуштарга суроо-талапты бириктирип, масштаб эффектисин колдонуунун эсебинен алардын баасын да азайтууга жол берет.

Башкарууну жакшыртуунун эң эле иштиктүү ыкмаларынын бири – жалпынын кызыкчылыгын көздөгөн маселелерди биргелешип чечүү үчүн муниципалитеттер ортосундагы кызматташтыкты

(МОК) уюштуруу. Ошондуктан муниципалитеттер ортосундагы кызматташтыкты өнүктүрүүнүн негизинде жергиликтүү жамааттын социалдык-экономикалык өнүгүү көйгөйлөрүн чечүү мамлекеттик бийлик органдары үчүн да, жергиликтүү өз алдынча башкаруу үчүн да актуалдуу маселе болуп саналат.

Дүйнөдө муниципалитеттер ортосундагы кызматташуу тажрыйбасы

Муниципалитеттер ортосундагы кызматташтыкты өнүктүрүүдө Кыргыз Республикасынын тажрыйбасы азырынча көп деле эмес. Ошондуктан эл аралык тажрыйба менен Кыргызстандагы жергиликтүү өз алдынча башкаруу системасынын мүмкүнчүлүктөрүн салыштыруу бир жагынан маанилүү, экинчи жагынан кызыктуу болот.

Муниципалитеттер ортосундагы кызматташтыктын өзөктүк принципти:

- МОКту түзүү маселесинде ыктыярдуулук;
- бириктирчү ресурстарды колдонууда эффективдүүлүк жана үнөмдүүлүк – ар бир муниципалитет маселени өз алдынча чечкенге караганда МОКтун алкагындагы иштер мындан дагы жакшы жыйынтык алууга жол берет;
- жергиликтүү жана аймактык өзгөчөлүктөрдү, муниципалитеттердин административдик-аймактык түзүлүшүн, географиялык абалын, экономикалык жана башка аймактык факторлорду эсепке алуу.

ЖӨБдүн өнүгүүсүнүн дүйнөлүк практикасында, ошондой эле Кыргыз Республикасынын практикасында “муниципалитеттер ортосундагы кызматташтык” термининин так аныктамасы жок. Бир катар өлкөлөрдө МОКту уюштуруунун теориясына жана тажрыйбасына таянуу менен, төмөнкүдөй аныктама берсе болот: **Муниципалитеттер ортосундагы кызматташтык (МОК)** – бул эки же андан көп муниципалитеттердин ортосунда ыктыярдуу негизде пайда болгон, саясий, уюштуруучулук, материалдык жана башка ресурстарды бириктирүүнүн эсебинен жергиликтүү маанидеги маселелерди чечүү үчүн шарттарды түзүү максатын көздөгөн мамилелер.

МОКтун негизги эки формасын алып караш керек: “ассоциативдик-өкүлчүлүктүү” жана “чарбалык кызматташтык”¹. Биринчиси ЖӨБ органдары менен мамлекеттик бийлик органдарынын өз ара аракеттенүүсүн, регионалдык жана улуттук деңгээлдерде муниципалитеттердин кызыкчылыктарын чагылдырууну камсыз кылат. Экинчи форма жергиликтүү маанидеги маселелерди биргелешип чечүү үчүн бир нече муниципалитетке биригүүгө жол ачат (уюштуруучулук жана финансылык жактан).

Муниципалитеттер ортосундагы “чарбалык”

¹ Муниципалитеттер ортосундагы кызматташтыкты уюштуруу схемалары жана механизмдери. Арумова Е.С. Кубанск мамлекеттик университети.

кызматташтык муниципалитеттер ортосундагы кооперация катары таанылган. **Муниципалитеттер ортосундагы кооперация (кызматташтык, биргелешип иш алып баруу)** – жергиликтүү маанидеги маселелерди чечүүдө эффективдүүлүктү жана натыйжалуулукту арттыруу максатында экономикалык субъекттердин, ЖӨБ органдарынын кызыкчылыктарын бириктирүүнүн жана макулдашуунун формасы.

Уюштуруу ыкмалары боюнча бейформал жана милдеттендирүүчү кооперацияларды бөлүп караш керек. Бейформал кооперация юридикалык милдеттенмелер менен бекемделбеген айрым маселелерди чечүү бөлүгүндө ЖӨБ органдары менен жергиликтүү жамаат ортосундагы макулдашууларга негизделет. Мындай түрдөгү милдеттенмелер көбүрөөк социалдык, идеологиялык мүнөзгө ээ болот. Мисалы, тазалык боюнча ай сайын биргелешкен иш-чараларды өткөрүү тууралуу меморандум, майрамдарды чогуу уюштуруу ж.б. Милдеттендирүүчү кооперация биргелешкен милдеттенмелерди, иш-аракеттерди, ыйгарым укуктарды юридикалык жактан бекемдөө менен мүнөздөлөт. Өз кезегинде милдеттендирүүчү кооперацияны эки типке бөлсө болот: “муниципалитеттер ортосундагы өнөктөштүк” жана “муниципалитеттер ортосундагы бирикме”.

Муниципалитеттер ортосундагы өнөктөштүк – ЖӨБ органдарынын, жергиликтүү жамааттардын, жеке жана коомдук институттардын келишимдик мамилелердин негизиндеги өз ара аракеттенүүсүнүн саясий жана чарбалык формалары. Мындай өнөктөштүк жергиликтүү маанидеги маселелерди чечүүнүн алкагында конкреттүү долбоорду ишке ашырууда эффективдүүлүктү жогорулатуу максатын көздөйт. Муниципалитеттер ортосундагы өнөктөштүктүн алкагындагы мамилелер өзүнчө юридикалык жакты түзүүнү караштырбайт.

Муниципалитеттер ортосундагы бирикме – өлкөнүн мыйзамдарына ылайык жана бир нече ЖӨБдүн өкүлчүлүктүү органдарынын (жергиликтүү кеңештердин) чечиминин негизинде түзүлгөн уюм түрүндөгү юридикалык жак. Бул бирикме жалпынын кызыкчылыгындагы жергиликтүү маанидеги маселелерди биргелешип чечүү үчүн түзүлөт. Бирикме финансылык-экономикалык, кадрдык жана башка ресурстарды бириктирүү жолу менен түзүлөт.

МОКтун мүмкүнчүлүктөрү жана ага болгон муктаждык жергиликтүү өз алдынча башкаруунун Европа хартиясында чагылдырылган. Хартиянын 10-беренесинде “аймактык корпорацияларга өзүнүн ыйгарым укуктарын жүзөгө ашырууда кызматташууга, ошондой эле жалпынын кызыкчылыгын көздөгөн маселелерди чечүү үчүн мыйзамдын алкагында башка аймактык корпорациялар менен бирикме түзүүгө укук берилиши керек” деп айтылган². Бул жобо демократиялык жергиликтүү өз ал-

² Жергиликтүү өз алдынча башкаруунун Европа хартиясы. Страсбург ш., 15 окт. 1985-ж. ETS № 122 [Электрондук ресурс] <http://www.convcntLons.coe.int/> (2005-жылдын 12-майы).

дынча башкаруунун ишиндеги маанилүү шарттардын бири болуп саналат.

Европа мамлекеттеринин конституцияларында жалпынын кызыкчылыктарынын чөйрөсүнө кирген маселелерди биргелешип чечүүгө жамааттардын, коммуналардын, муниципалитеттердин укуктары каралган. Бул болсо ресурстарды бириктирип, аларга зарыл болгон бийлик ыйгарым укуктарын өткөрүп берүү менен жалпы башкаруу органдарын түзүү жолу менен ишке ашат. Ошону менен бирге ассоциативдик бирикмелерге бийлик ыйгарым укуктарын өткөрүп берүү Европа өлкөлөрүндөгү МОКтун маанилүү өзгөчөлүгү болуп эсептелинет.

Көпчүлүк өлкөлөрдө муниципалитеттер ортосундагы бирикмелерди түзүү уруксат берүүчү мүнөзгө ээ. Башкача айтканда, мамлекеттин жоопкерчилик чөйрөсүнө тиешелүү болгондо адатта муниципалитеттердин айрым багыттар боюнча МОКко катышуусу үчүн мамлекеттик органдардын уруксаты талап кылынат. Мисалы, жалпысынан жергиликтүү өз алдынча башкаруу системасына тиешелүү болгон жана кайсы бир жамааттын өз алдынчалуулук деңгээлин азайткан маселелер боюнча биригээрдин алдында австриялык жамааттар көзөмөл органдын уруксатын алышы керек. Башкаруу системасы децентрализованылган мамлекеттерде муниципалитеттер ортосундагы бирикмелердин ишин уюштуруудагы ушул өңдүү укуктук жөнгө салуу жерлердин (Германия, Австрия) жана автономдук жамааттардын (Испания) компетенциясына киргизилген. Европа мамлекеттеринде коммерциялык, коммерциялык эмес жана башкаруу чөйрөсүндөгү муниципалдык түзүлүштөрдүн биргелешкен иши укуктук жактан так бөлүштүрүлгөн. Муниципалитеттер ортосундагы кызматташтыктын ушул багыттарынын ар бири бирин-бири алмаштырбайт.

Мисалы, Словения республикасынын жамааттары ассоциацияга биригип, мамлекеттен мамлекеттик милдеттерди аткаруу боюнча ыйгарым укуктарды ала алышат. Ошону менен бирге мамлекет бул үчүн ассоциацияларга зарыл болгон ресурстарды бөлүп берет.

Европанын бир катар өлкөлөрүндө муниципалитеттер ортосундагы бирикмелердин иши эки тараптан тең – мамлекет жана жергиликтүү жамааттар тараптан көзөмөлдөнө турганына көңүл буруш керек¹.

Чет өлкөлөрдө муниципалитеттер ассоциацияларына ЖӨБ органдарынын айрым ыйгарым укуктарын өткөрүп берүү ыкмасы кеңири колдонулат. Координациялоонун жана күч аракеттерди бириктирүүнүн мындай ыкмалары КМШ өлкөлөрүндө көп колдонулбай келет. Ыйгарым укуктарды берүү – бул муниципалитеттер орто-

сунда түзүлгөн бирикмелерге коомдук укук статусун берүү дегенди билдирет. Башкача айтканда, муну менен муниципалитеттерге өз бюджетти жана ыйгарым укуктары бар “экинчи деңгээл” статусу берилет. Мисалы, Франциядагы синдикаттар, трикттер; бийликтин аткаруу органдарынын биргелешкен администрациялары (Дания, Германия үчүн мүнөздүү); максаттуу союздар (Германия үчүн мүнөздүү); муниципалитеттер ортосундагы ишканалар жана мекемелер (Данияда жана Финляндияда кеңири жайылган); ар кандай чарба субъектерин, анын ичинде ачык акционердик коомдорду түзүү (мисалы, Данияда); майда муниципалдык түзүлүштөрдөн андан чоңдоруна ыйгарым укуктарды “горизонталдык” түрдө өткөрүү (Германия үчүн мүнөздүү).

Чет өлкөлүк практикада ассоциативдик кооперацияга караганда, чарбалык муниципалитеттер ортосундагы кооперациянын формалары басымдуулук кылат. Чет өлкөлөрдө муниципалитеттер ортосундагы кооперацияларды колдонуу практикасынын өзүнүн оң жактары да, кемчиликтери да бар. Бир жагынан кооперация келишимде аныкталган тапшырманы эффективдүү жана ийкемдүү чечүүгө жол берет: кооперациянын жардамы менен алынган кызмат көрсөтүү муниципалитетке арзанга түшөт. Экинчи жагынан компетенция жана жоопкерчилик маселесинде көйгөйлөр бар: кооперацияга катышкан жергиликтүү кеңештер биргелешкен ишканалары муниципалитет өзү башкарганга караганда азыраак мүмкүнчүлүккө ээ болушат. Башка муниципалитеттен кызмат көрсөтүүнү алган муниципалитет анын сапатына таасир эте албайт. Ошондуктан муниципалитеттер ортосундагы кооперациялар боюнча макулдашуулардын көбүн мамлекеттик инстанциялар координациялайт жана бекитет².

Кыргыз Республикасында муниципалитеттер ортосундагы кызматташтык

Кыргыз Республикасында “муниципалитеттер ортосундагы кызматташтык” түшүнүгү колдонуудагы мыйзамдардын алкагында өз аныктамасын азырынча таба элек. Ушул тапта мамилелердин ушул өңдүү тибин чагылдырган бирдиктүү термин жок. Бирок түшүнүк берүүчү аппарат ар бир укуктук көрүнүштүн базалык башталышынын бири болуп саналат. Кыргыз Республикасында жергиликтүү деңгээлде муниципалитеттер ортосундагы мамилелерди укуктук жактан жөнгө салууну жергиликтүү жамааттардын Уставдары жүзөгө ашыра алат. Ошондой эле муниципалитеттердин ассоциацияларынын, же муниципалдык чарба жүргүзүү бирикмелеринин ишине ЖӨБ органдарынын катышуусу тууралуу айрым ченемдик актылар менен да жөнгө салынса болот. МОКту жөнгө салуунун бул деңгээлинин потенциалы бир

² Ошол эле жерде.

кыйла жогору. Себеби Кыргыз Республикасынын мыйзамдары бул маселеде чечим кабыл алуу боюнча ЖӨБ органдарына укуктардын жана ыйгарым укуктардын кеңири өңүтүн ачып берет.

МОКтун “ассоциативдик-өкүлчүлүктүү” формасы үчүн “Жергиликтүү өз алдынча башкаруу жөнүндө” Мыйзамда төмөнкүндөй ченем аныкталган: “Жергиликтүү жамааттар өз ара жардамдашуу, социалдык, экономикалык жана маданият милдеттерди биргелешип чечүү, өз укуктарын жана кызыкчылыктарын кыйла натыйжалуу жүзөгө ашыруу максатында, өз иштерин координациялоо үчүн Кыргыз Республикасынын мыйзамдарында каралган тартипте жана формаларда коммерциялык эмес уюмдарды түзүүгө укуктуу”. Ушул ченемдин уюштуруучулук, укуктук формаларын ишке ашырууда “Коммерциялык эмес уюмдар жөнүндө” Мыйзамды караш керек. Анда коммерциялык эмес уюмдун үч уюштуруучулук-укуктук формалары каралган: коомдук бирикме, фонд, мекеме. Ушул тапта Кыргыз Республикасында бир катар аймактык ассоциациялар өз ишин жүргүзүүдө. Ал эми улуттук деңгээлде Жергиликтүү өз алдынча башкаруулар Союзу юридикалык жактардын бирикмеси формасында иш алып барат.

“Жергиликтүү өз алдынча башкаруу жөнүндө” Мыйзамдын 62-2-беренеси башка ЖӨБ органдары менен кызматташуунун формаларын тактап, чоо-жайын көрсөтүп берет. Бул беренеге ылайык, “жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары жергиликтүү жамаатка кыйла натыйжалуу жана ыкчам кызмат көрсөтүүлөрдү камсыз кылуу үчүн ... жергиликтүү өз алдынча башкаруунун башка органдары менен кызматташа алат жана аларга белгилүү бир ыйгарым укуктарды, бюджеттик каражаттарды жана башка муниципалдык мүлктү өткөрүп берүүгө укуктуу”. Ошону менен бирге ыйгарым укуктарды өткөрүп берүү механизми, анын маңызы, муну практикада ишке ашыруунун жолдору так көрсөтүлгөн эмес. Бюджеттик каражаттар КР Бюджеттик кодексинин жоболоруна ылайык максаттуу трансферттер түрүндө өткөрүлүп берилсе болот. Бирок башка муниципалитеттерге муниципалдык мүлктү өткөрүп берүү маселеси ачык эмес. Себеби “Муниципалдык мүлк жөнүндө” Мыйзамда жана башка ченемдик укуктук актыларда бул маселеге байланышкан атайын жоболор жок.

“Жергиликтүү өз алдынча башкаруу жөнүндө” Мыйзамдын 62-2-беренесинде келишимдик мамилелердин төмөнкүдөй формалары каралган:

- 1) бир жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын же мамлекеттик органдын башка жергиликтүү өз алдынча башкаруу органына кызмат көрсөтүүлөр жөнүндө келишиминин формасы;
- 2) биргелешкен финансылык макулдашуулардын формасы;
- 3) биргелешкен ишканалардын жана башка уюмдардын формасы;

4) мыйзамдарда тыюу салынбаган башка формалары.

Ушул жободогу биринчи эки пунктту жергиликтүү маанидеги маселелерди чечүү максатында кызыкдар жактар ортосунда түзүлгөн келишимдик мамилелердин негизинде юридикалык жакты түзбөстөн, муниципалитеттер ортосундагы өнөктөштүк формасына киргизсе болот. МОКтун бул тиби конкреттүү биргелешкен долбоорду ишке ашыруу дегенди билдирет. Мында долбоор аяктаар замат келишим да күчүн жоготот. Мисалы, таштанды полигону түрүндө конкреттүү объекттин курулушун алалы, аны келечекте биргелешип колдонушат.

Макулдашуунун мындай тиби Жарандык кодексин ченемдери менен жөнгө салынат. Мыйзамдарда МОКтун алкагында келишимдик мамилелерди түзүүгө ЖӨБ органдарынын катышуусуна чектөө жок. Келишимдеги милдеттенмелерди аткарууда пайда болушу ыктымал мүлктүк, финансылык өңүттөрүнө көңүл буруш керек.

ЖӨБ органдары ортосунда муниципалитеттер аралык келишимдик мамилелер түзүлгөн учурда жергиликтүү маанидеги маселелерди чечүү үчүн ЖӨБ органдарынын өздөрүнүн же алардын мекемелеринин гана жоопкерчилиги аныкталат. Айрым учурларда мамлекеттик сатып алуулар жол-жоболорун өткөрбөстөн, керектөөчүлөр менен түзүлгөн келишимдин негизинде кызмат көрсөтүү тууралуу сөз болуп жатса, келишимдер муниципалдык ишканалардын катышуусун караштыра алат.

Эгерде келишимдин шарттарын аткаруу үчүн жергиликтүү бюджеттеги каражаттын эсебинен мүлктү, жабдууларды, материалдарды сатып алуу зарыл болуп турса, анда “Мамлекеттик сатып алуулар жөнүндө” Мыйзамдын жоболору колдонулат. Ошону менен бирге Мыйзамда сатып алуучу уюм болуп конкреттүү бир ЖӨБ органы чыгышы керек деп айтылган. Мындай учурда ЖӨБ органдары келишимдин алкагында башка ЖӨБ органдын бюджетин толуктоо максатында өздөрүнүн жергиликтүү бюджеттеринен максаттуу трансферттерди жибере алышат. Мындай трансферт боюнча чечимди жергиликтүү кеңеш кабыл алат¹.

Ошентип, КР мыйзамдары келишимдин негизинде муниципалитеттер ортосундагы кооперацияны ар кандай конфигурациясында түзүүгө жолтоо болбойт. Эгерде келишимди түзүп жатканда бардык зарыл болгон шарттарды мүмкүн болушунча көбүрөөк киргизсе, өнөктөштүктүн мындай формасынын бардык ыктымал тобокелдиктерин азайтууга мүмкүн болот. Өз ара мамилелердин бул формасы маселени чечүү үчүн чогулган тараптардын баарынын кызыкчылыктарын камсыз кылууга багытталган. Бул болсо кызматташуунун туруктуулугун күчөтөт.

Биргелешкен ишканалардын жана башка уюмдардын формаларын карап көрөлү. “Жергиликтүү

¹ КР Бюджеттик кодексинин 55-беренеси

¹ Муниципалитеттер ортосундагы өз ара аракеттенүүнү уюштуруунун чет өлкөлүк тажрыйбасы. Е.С. Барабаш. Хабаровск экономика жана укук боюнча мамлекеттик академиясы. 2012-ж. Сайтка шилтеме: <https://cyberleninka.ru/article/v/zarubezhnyy-opyt-organizatsii-mezhmunitsipalnogo-vzaimodeystviya>

өз алдынча башкаруу жөнүндө” Мыйзамдын 62-беренесинде “жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары жергиликтүү маанидеги маселелерди натыйжалуу жана ыкчам чечүүнү камсыз кылуу максатында муниципалдык ишканаларды жана коммерциялык эмес уюмдарды түзүүгө, ошондой эле акционердик коомдорго катышууга укуктуу” деп көрсөтүлгөн. Ошентип, ЖӨБ органдары түзө ала турган субъекттердин үч тиби аныкталган:

- муниципалдык ишканалар,
- коммерциялык эмес уюмдар,
- акционердик коомдор.

Муниципалдык ишкана

Муниципалдык ишкана жергиликтүү өз алдынча башкаруу органы уюмдаштыруучу болгон ишкананын бир түрү. Ишкананы түзүү тартиби жана мүнөздөмөсү КР Жарандык кодексинде көрсөтүлгөн. КР Жарандык кодексинин 87-беренеси юридикалык жакты түзүү боюнча жалпы жоболорду сүрөттөйт. Башкача айтканда, муниципалитеттер ортосундагы кооперациянын алкагында эки же андан көп ЖӨБ органы уюмдаштыруучу болгон муниципалдык ишкана түзүлсө болот.

Муниципалдык ишкананын ишин уюштурууга ар бир уюмдаштыруучунун конкреттүү салымы тууралуу маселе муниципалдык ишкананын Уставы менен, ошондой эле өзүнчө түзүлгөн макулдашуулар менен аныкталат. Ошону менен бирге Жарандык кодексин 224-беренесине ылайык, муниципалдык ишкана анын өз акчасына сатып алынса да, бул ишкана уюмдаштыруучулардын мүлкүнө ээлик кыла албайт. Муниципалитеттер ортосундагы кооперациянын алкагындагы ишмердикте мына ушул нерсе уюмдаштыруучу ЖӨБ органдары ортосунда көптөгөн маселелерди жаратат.

Айрым эксперттик иштерде, атүгүл программалык документтерде “муниципалитеттер ортосундагы ишкана” термини кезигип калат. Анда бир нече ЖӨБ органы уюмдаштыруучу болгон ишкананын бир формасы деген түшүнүк берилет.

Кызмат көрсөтүүлөрдү уюштуруу жана жеткирүү чөйрөсүндө муниципалдык ишканалардын ролу “Жергиликтүү өз алдынча башкаруу жөнүндө” Мыйзамдын 10-главасында (Жергиликтүү өз алдынча башкаруунун финансы-экономикалык негиздери) толук сүрөттөлгөн.

Бул Мыйзамдын 62-беренесине ылайык, “Муниципалдык ишканалар ... жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын милдети болуп саналган кызмат көрсөтүүлөр үчүн жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары тарабынан түзүлөт”, башкача айтканда, сөз жергиликтүү маанидеги маселелердин тизмеги тууралуу болууда.

Уюмдаштыруучулардын алдында пайда болушу ыктымал маселелерге кененирээк токтололу. Жарандардын канааттануу деңгээлине таасирин тийгизген факторлор:

- кызмат көрсөтүүлөргө тең жеткиликтүүлүк

- кызмат көрсөтүүнүн сапаты
- кызмат көрсөтүүнүн жеткиликтүү баасы

Муниципалитеттер ортосундагы кооперацияга катышкан ЖӨБ органдарында өзүнүн калкына кызмат көрсөтүүлөрдү жеткиликтүү кылуу жаатында ар кандай муктаждыктары болот. Бул жашоочулардын санына, айылдардын санына жана муниципалдык ишкана жайгашкан жердин аралыгына жараша болот. Ошондуктан муниципалдык ишкананын ишине тартылган уюмдаштыруучулардын алдында ар бир муниципалитетке кызмат көрсөтүүнү жеткирүүнү макулдашуу маселеси турат. Ошону менен бирге түзүлгөн муниципалдык ишкананын техникалык мүмкүнчүлүктөрүн эсепке алуу зарыл: техникасы, кадрдык дарамети ж.б. Ири муниципалитеттин өкүлү болгон жана баарынан көп мүлк салымын кошкон уюмдаштыруучу муниципалдык ишкананын ишинде үстөмдүк кылат. Башкача айтканда, кызмат көрсөтүүнү тең жеткиликтүү кылуу маселесинде бир кыйла күчтүү конфликттик фактор бар.

Кызмат көрсөтүүнүн сапаты биринчиден, кызмат көрсөтүүлөрдүн стандарттарына коюлган талаптарга көз каранды болот. Экинчиден, муниципалдык ишкананын ушул стандарттарды аткаруу жөндөмдүүлүгүнө көз каранды болот. Техникалык регламенттердин негизинде түзүлгөн жана тышкы факторлорго карабастан кызмат көрсөтүүлөрдү жеткирүүчүлөр сактаган бул стандарттардан тышкары жергиликтүү жамааттын суроо-талаптарына негизделген стандарттар да бар: кызмат көрсөтүүнүн графиги, ыңгайлуулугу, көлөмү ж.б. Стандарттардын мындай түрү ар бир муниципалитеттин өзгөчөлүгүнө жараша болот жана ар бир муниципалитетте ар башкача болот.

Кызмат көрсөтүүнүн баарына жетимдүү баасы бул биринчи кезекте бекитилген тариф. КР Жарандык кодекси жана “Жергиликтүү өз алдынча башкаруу жөнүндө” Мыйзам тиешелүү аймактагы жергиликтүү кеңештерге тарифтерди бекитүү укугун берген. Кызмат көрсөтүү үчүн акы калк төлөгөн акчадан түзүлөт жана зарыл болгон учурда жергиликтүү бюджеттен субсидия бөлүнөт. Бир нече уюмдаштыруучусу бар болгон муниципалдык ишкананын шарттарында бул дагы бир нерсени билдирет – ишкана ар кандай тарифтерди орнотот. Тарифтер ар кандай болгон фактынын өзүндө чоң маселе деле жок. Негизги маселе – бул муниципалдык ишкана өзүнүн чыгашаларын жабуу үчүн тарифтердин маанисин кантип тааныйт? Мунун экинчи жагы да бар: тарифти бекитип жатканда жергиликтүү кеңеш муниципалдык ишкана жасаган эсептөөлөрдү эсепке алышы керек. Ал эми бул маселелер пикир келишпестикти пайда кылышы ыктымал.

Бир нече ЖӨБ органы катышкан муниципалдык ишкананы түзүүдөн түшкөн пайданы (оң жактарын) карап көрөлү:

1. Муниципалдык ишкана ЖӨБ органдарына отчет тапшырат, алар башкаруу системасын өзгөртүүгө ыкчам таасирин тийгизе алышат.
2. ЖӨБ органдары ашыкча конкурстук жол-жоболорду өткөрбөстөн эле, муниципалдык мүлктү муниципалдык ишканаларга түз өткөрүп бере алышат, ошондой эле өндүрүштүк муктаждыктар үчүн зарыл болгон мүлктү кошумча сатып алса болот.
3. Муниципалдык ишкана жоюлган учурда да ЖӨБ органдарынын карамагында мүлк кала берет деген кепилдик бар.
4. Муниципалдык мүлктүн ээси катары ЖӨБ органдары эскилиги жеткен негизги каражатты калыбына келтирүү же мүлктүн капиталдык ремонту боюнча милдеттенмелердин бир бөлүгүн өзүнө алса болот.
5. Ишкананын уюмдаштыруучулары муниципалдык ишкананын кадрларын түзүү процессине түз таасирин тийгизе алышат.

Бул варианттын кемчиликтери (тобокелдиктери):

1. Муктаждыктары, суроо-талаптары, мекеменин ишине кошкон салымы ар башка болгон бир нече уюмдаштыруучу ортосунда пикир келишпестиктер пайда болот деген тобокелдик чоң.
2. Мүлктүк салымдын ар кандай көлөмүнө карабастан уюмдаштыруучулардын башкаруудагы ролу бирдей болот. Бул да муниципалдык ишкананын жетекчилерин дайындаодо, ар бир конкреттүү муниципалитет үчүн иштин графигин жана көлөмүн аныктоодо жаңжалды жаратышы ыктымал.
3. Конкреттүү ЖӨБ органдын атынан уюмдаштыруучу бар болгонуна карабастан, муниципалдык ишкана баары бир коомдук кызмат көрсөтүүгө мамлекеттик сатып алуунун жол-жоболору боюнча тендер жарыялайт жана утуп алат деген кепилдик берилбейт.

Тыянактар жана сунуштар:

- Мыйзамдар ЖӨБ органдарына коммерциялык уюм катары, муниципалдык ишкана түрүндө муниципалитеттер ортосундагы уюмдарды түзүүгө уруксат берет.
- Ошону менен бирге мындай муниципалдык ишкананын кызмат көрсөтүүлөрү жеке компаниялардыкына караганда дагы да сапаттуу жана арзан болот деген кепилдик жок.
- Мындай муниципалдык ишкананын структурасынын өзүндө жаңжал чыгуу тобокелдиктери бар.
- Башында муниципалитеттер ортосундагы кооперациянын мындай формасы көмөкчү жумуштар үчүн мүмкүн: жабдууну, техниканы оңдоо, курулуш-жол иштери ж.б.

Акционердик коомдор

КР Жарандык кодексинде акционердик коом “өз ишин пайда алуу максатында жүзөгө ашыруучу жана каражаттарды акцияларды чыгаруу жана жайгаштыруу жолу менен тартуучу юридикалык жак” катары аныкталган. “Акционердик коомдун катышуучулары (акционерлери) анын милдеттенмелери боюнча жооп бербейт жана өздөрүнө тиешелүү акциялардын наркынын чектеринде коомдун ишине байланыштуу чыгымдардын тобокелин тартат”. “Акционердик коомдор жөнүндө” Мыйзамдын 10-беренесине ылайык, “өкмөт жана жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары коомду уюштурат же анын тең уюштуруучусу катары чыга алат же акцияларды сатып алат жана коомдун акционери боло алат”. Башкача айтканда, акцияларына жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары ээлик кылган акционердик коом жергиликтүү маанидеги маселелерди чечүүнүн алкагында коммерциялык ишти жүзөгө ашырат. Маанилүү өзгөчөлүгү – “акционерлер акционердик коомдун милдеттенмелери боюнча жооп бербейт жана өздөрүнө тиешелүү акциялардын наркынын чектеринде коомдун ишине байланыштуу чыгымдардын тобокелин тартат”. Башкача айтканда, экономикалык жана финансылык кыйынчылыктар болгон учурда, ЖӨБ органдарынын атынан чыккан акционерлердин жоопкерчилиги алар ээлик кылган акциялардын санына жана баасына шайкеш болот. Муниципалдык ишканадан айырмаланып, акционердик коом өз мүлкүнө ээлик кылат жана өзүнө таандык болгон бардык мүлктүн милдеттенмелери боюнча жоопкерчилик алат. Башкача айтканда, акциялардын баасы боюнча же уставдык капитал аркылуу акционерлерге берилген мүлктүн сакталышында тобокелдиктер пайда болот. Акционердик коомду түзүп жатканда уюмдаштыруучулар айткан акциялар ошол уюмдаштыруучулардын ортосунда жайгаштырылат. Тагыраак айтканда, ЖӨБ органынын атынан чыккан уюмдаштыруучу өзү кошкон салымына жараша баадагы акцияларды алат. Ошону менен бирге акциялардын саны жана жалпы баасы акционердик коомду башкаруу процесстерине таасирин тийгизет.

Мында ыктымалдуу тобокелдиктерди бир жол менен алдын алса болот: ар бир акционердин кошкон салымынын көлөмүн тең бөлүштүрүүгө болот. Акционердик коомдо башкаруунун жогорку органы – анын акционерлеринин жалпы чогулушу. Бул чогулуш Директорлор кеңешин же акционердик коомдун аткаруучу органын¹ тандайт. Дал ушул органдар акционердик коомдун ишинде маанилүү ролду ойнойт. Ошону менен бирге эгерде акционерлер айрым бир маселелерди өз алдынча чече алаарына көзү жетпей турса, анда алар Директорлор

¹ Акционердик коомду башкаруу системасы тууралуу толук маалымат “Акционердик коомдор жөнүндө” Мыйзамда жазылган.

кеңешинин же аткаруучу органдын курамына уюмдаштыруучулардын акцияларынын көлөмүнө байланбаган адамдарды сырттан тартууга укугу бар.

Бул варианттын пайдасын (оң жагын) карап көрөлү:

1. Акционердик коом акциялардын эмиссиясын чыгарып, аларды инвестицияга алмашып сата алат. Ошону менен бирге жеке инвестор акционердик коомду башкарууну жакшыртууга кызыкдар болот.
2. Жергиликтүү маанидеги маселелерди чечүүдөн тышкары иштерди жасоого мүмкүнчүлүк пайда болот.

Бул варианттын кемчиликтери (тобокелдиктери):

1. Акционерлер акциясына дивидент алуу мүмкүнчүлүгү үчүн мүлккө менчик укугун жоготуп алышы ыктымал.
2. Акционердик коомдун иши катаал эрежелер менен аныкталат: акциялардын реестрин жүргүзүү, биригүү маселелери, ири сатып алуулардын жол-жоболорунда чектөөлөр. Жол-жоболордун өзү бир топ эмгекти, көп убакытты жана атайын квалификацияны талап кылат.
3. Негизги каражаттарды калыбына келтирүү боюнча ордун толуктоодо жана акционерлерден ыкчам жардам алууда мүмкүнчүлүктөрдүн чектелүү болушу.
4. Акциялардын контролдук пакетин эркин рынокко чыгаруу тобокелдиги бар, бул болсо калган акционерлердин – ЖӨБ органдарынын акционердик коомду башкаруудагы ролун азайтат.

Жергиликтүү маанидеги маселелерди чечүүнү көздөгөн Фонд

Жергиликтүү маанидеги маселелерди чечүүнү көздөгөн, уюмдаштыруучу болуп бир нече ЖӨБ органы чыккан Фондду түзүү мүмкүнчүлүгүн карап көрөлү. КР Жарандык кодексинин 162-беренесине ылайык, “социалдык, кайрымдуулук, маданий, билим берүү жана башка коомдук-пайдалуу максаттарды көздөгөн ыктыярдуу мүлк взносторунун негизинде жарандар жана (же) юридикалык жактар тарабынан уюштурулган мүчөлүгү жок коммерциялык эмес уюм коомдук фонд (мындан ары - фонд) катары таанылат”. Ошону менен катар “уюштуруучулар тарабынан фондго берилген мүлк фонддун менчиги болуп саналат. Уюштуруучулар өздөрү түзүшкөн фонддун милдеттенмелери боюнча жооп беришпейт, ал эми фонд өзүнүн уюштуруучуларынын милдеттенмелери боюнча жооп бербейт”. Фондду түзүү жолу менен мүлктү бириктирүү ЖӨБ органдарынын өткөрүлүп берилип жаткан активдерге менчик укугун жоготуп алуусуна алып келет. Мамлекеттик каттоодон өткөн учурдан тартып фонд жарандык-укуктук

мамилелердин катышуучусу катары юридикалык жактын укук жөндөмдүүлүгүнө ээ болот. Ошону менен бирге уставында каралган максаттарга жетүү үчүн ишкердик менен алектенүү укугу берилет. Ошол эле маалда жалпы муниципалитеттер ортосундагы долбоорлорду ишке ашыруу үчүн ЖӨБ органдарынын ресурстарын башкаруу кыйыр түрдө болот. Ал эми фонддун ишинин жыйынтыктары (коммуналдык кызмат көрсөтүү, спорттук, маданий иш-чаралар, жолдорду куруу ж.б.) бюджетке түшпөйт жана муниципалдык менчик болуп саналбайт.

Жогоруда айтылган себептерден улам “Фонд” уюштуруучулук формасы иш жүзүндө муниципалитеттер ортосундагы кооперация үчүн колдонула албайт. Себеби муниципалитеттер ортосундагы кооперациянын мүлктүк негизи болуп муниципалдык менчик эсептелинет, ал уюмга акысыз негизде жана кайтарымызсыз өткөрүлүп берилбейт.

Жалпы тыянактар

МОКтун ар кандай формалары бар, ошондуктан бул мүмкүнчүлүктү төмөнкүдөй ырааттуулук менен колдонуу сунушталат:

- Келишимдик мамилелердин формасы аркылуу МОК схемасын сыноодон баштаңыз. Бул схема алдыга коюлган тапшырманы азыраак тобокелдик менен бир кыйла натыйжалуу аткарууга жардам берет. Келишимдик милдеттенмелерди аткаруунун алкагында бардык кызыкдар катышуучулар-өнөктөштөр эффективдүү кызматташтыктын көндүмдөрүнө, алдыга коюлган максатка биргелешип жетүү тажрыйбасына ээ болушат.
- МОКту, юридикалык жак формасындагы муниципалитеттер ортосундагы кооперацияны түзүү тараптар мындай биригүү өтө зарыл деп чечкен учурда гана келишимдик мамилелердин баскычынын уландысы болушу керек.
- Юридикалык жак формасында муниципалитеттер ортосундагы кооперацияны түзүүнүн ыктымалдуу варианттарынын ичинен муниципалдык ишканалардын формасы эң эле алгылыктуусу болуп саналат. Бул форманын кемчиликтерине карабастан, ал коммерциялык эмес уюмдун формасына караганда көбүрөөк туруктуу мүнөзгө ээ.
- Акционердик коом түрүндөгү муниципалитеттер ортосундагы кооперациянын формасындагы кошумча изилдеп чыгуу зарыл. Себеби өндүрүштүк тапшырмаларды аткаруу үчүн анын дарамети жетиштүү.
- Мамлекет МОКту түзүүгө дем берип турушу керек. Себеби кызматташтыктын мындай түрү бюджеттик чыгымдарды азайтат, башкарууну жакшыртат жана келечектеги административдик-аймактык реформанын алкагында башкаруу структурасынын өрнөгү болуп саналат.

Баткен мамлекеттик социалдык заказды киргизе баштады

Нургуль
ЖАМАНКУЛОВА,
ӨСИ,

“Мамлекеттик социалдык заказды ишке ашыруу үчүн Эмгек жана социалдык өнүгүү министрлигинин дараметин күчөтүү” Долбоору үчүн

Баткен облусунун Баткен районундагы “Самаркандек” Айылдык ден соолук комитетинин (АДК) төрайымы Кундуз БАДАЛОВА тазалык жана гигиена маселесине кайдыгер карай албайт: “Биздин АДКнын максаты – районубузда жашагандардын саламаттыгына таасирин тийгизген факторлорду жакшыртуу. Ал эми тазалык – бул жалпысынан улуттун саламаттыгына түздөн түз таасирин тийгизген негизги фактор. Ошондуктан биздин АДК 12 жылдан бери бул багытта иш алып барууда: ишембилик өткөрүү демилгесин көтөрөт жана уюштурат; элди мобилдештирет; санитардык-гигиеналык эрежелер тууралуу маалыматты жайылтат; тазалыкты сактоо боюнча жарандарыбыздын аң-сезимин өркүндөтүүгө багытталган акцияларды жана конкурстарды өткөрөт. Бирок облус борбору болгон Баткен шаарындагы базарга келген сайын

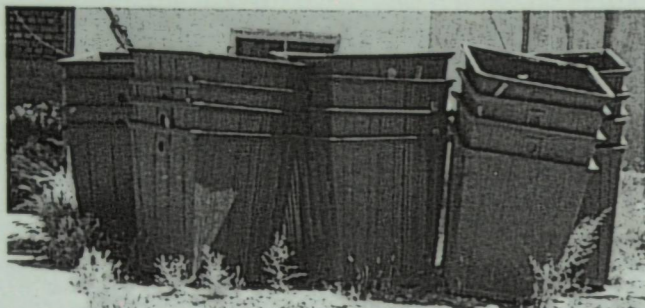
шаардыктардын тазалыкка кайдыгер мамилесине күбө болот – алар таштандыны туш келди жерге ыргытышат. Жумушчу күндүн аягында өзүнөн кийин тоодой болгон таштандыны калтырып кеткен сатуучулардын мамилеси да мени таң калтырбай койбойт. Бул өкүнүчтүү жана ыза кылчу көрүнүш. Анткени ар бир жашоочу шаарга өз үйүндөй же кооросундай мамиле жасашы керек да”.

Чындыгында эле калкынын саны 25 миңден ашкан Баткен шаарынын борбордук бөлүгүндө төрт базар орун алган. Алардын чек аралары Баткен айыл болгон¹ учурдан бери эле сакталып келүүдө. Бирок сатып алуучулардын жана сатуучулардын саны күн санап өсүүдө. Шаардын борбордук көчөлөрүндө жайгашкан соода түйүндөрүнүн 70-80 пайызында атайын таштанды үкөктөрү жок. Ошондуктан шаардыктар жана коноктор таштандыны арыкка ыргытууга мажбур болгодуктан, таштанды күн-түн дебей дайыма чогула берет. Бул болсо ар кандай жугуштуу оорулардын санынын көбөйүшүнө шарт түзөт. Тазалыктын сакталы-

¹ Баткен айылы 1934-жылдын апрель айында Баткен районунун райондук борбору болуп өзгөргөн. 1999-жылы согушкерлердин кол салууларынан кийин бул жерлерди башкаруунун эффективдүүлүгүн жогорулатуу максатында Ош облусунун батышындагы үч районунан Баткен облусу түзүлүп, анын административдик борбору Баткен шаары болгон. Буга байланыштуу 2000-жылы Баткен айылына шаар статусу берилип, анын биринчи мэри болуп Султанов Мамасыдык Мамадиевич дайындалган. 2017-жылга карата маалымат боюнча, шаардык администрацияга төм. айылдар баш ийет: Базар-Башы, Булак-Башы, Келечек, Кызыл-Дон, Кызыл-Жол, Чет-Булак. Булагы: <https://ru.wikipedia.org>

шына "Тазалык" ишканасы көз салат. Бирок калк таштанды чыгаруу боюнча кызмат көрсөтүү үчүн акыны өз убагында жана толук төлөбөй жатканы ишкананын финансылык абалына жана техникалык жабдылышына таасирин тийгизип келет.

АКШнын Эл аралык өнүгүү боюнча агенттиги (USAID) USAIDдин биргелешип башкаруу боюнча Программасы аркылуу каржылаган, Ист-Вест Менеджмент Институту ишке ашырган "Социалдык заказды ишке ашыруу үчүн Эмгек жана социалдык өнүгүү министрлигинин дараметин күчөтүү" Долбоорунун алкагында Өнүктүрүү саясат институтунун (ӨСИ) техникалык колдоосу алдында Баткен шаарынын мэриясы жергиликтүү калктын катышуусу менен муниципалитеттин муктаждыктарын биргелешип аныктоо боюнча иш-чараларды өткөрдү. Анын натыйжасында калк үчүн ошол учурда артыкчылыктуу маселе таштанды экени белгилүү болду.

ӨСИНин башкаруу төрайымы Надежда ДОБРЕЦОВА: "2017-жылы "Мамлекеттик социалдык заказ жөнүндө" Мыйзамдын жаңы редакциясы кабыл алынган. Ал мыйзам жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарына коммерциялык эмес уюмдардын катышуусу менен муниципалитеттин аймагындагы социалдык көйгөйлөрдү чечүү үчүн социалдык заказды жайгаштырууга жол берет. Бат-

кен өлкөдөгү башка муниципалитеттердин ичинен мамлекеттик социалдык заказды ишке ашырууга конкурс жарыялаган биринчи шаар болуп калды. Бул долбоордун алкагында ӨСИ шаарга, анын ичинде ЖӨБ органдарына жана тандоодон өткөн коммерциялык эмес уюмдарга (КЭУ) долбоорду ишке ашыруунун бардык баскычтарында консультациялык колдоо көрсөтүп турду. Ал баскычтар: артыкчылыктуу көйгөйлөрдү аныктоо, КЭУ үчүн маалымат берүүчү семинар, жалпыга маалымдоо каражаттары үчүн пресс-сессиялар, долбоордун өтүнмөсүн даярдоо боюнча КЭУ үчүн тренинг, долбоорду тандап алуу жана аткарылышына мониторинг жүргүзүү".

2018-жылдын жаз мезгилинде Баткен шаардык мэриясы коомдук пайдалуу долбоорду мамлекеттик социалдык заказ (МСЗ) механизми аркылуу каржылоого конкурс жарыялады. Бул долбоор шаардыктардын тазалыкка жана тартипке болгон мамилесин өзгөртүү максатын көздөгөн эле.

"МСЗ механизми шаардыктардын жана коноктордун маданий жүрүм-турумуна жана тарбиясына байланышкан маселелерди чечүүгө жардам берет деп ишенгенбиз. Коомдук пайдалуу долбоорду ишке ашыруу үчүн биз бардыгы үчүн артыкчылыктуу болгон көйгөйдү тандап алдык. Бул – шаардыктардын таштандыга жасаган мамилеси. Шаар тургундары таштандыны туш келди ыргытышат жана урналарды колдонушпайт. Мындан тышкары биз МСЗны ишке ашыруу боюнча бир жылдык Программаны даярдадык, аны талкууладык, ошондон кийин Программаны шаардык кеңеш бекитти. Биз шаар тургундарынын таштандыга жасаган мамилесин өзгөртүүнү каалаганбыз. Бирок бул чыгармачыл мамилени талап кылган татаал маселе болчу. Ошондуктан биз бейөкмөт уюмдардан жардам сурап кайрылдык. Мындай өнөктөштүк Бат-

кенди өнүктүрүү, анын көптөгөн көйгөйлөрүн чечүү үчүн мэриянын, шаардык кеңештин жана коомдук, коммерциялык уюмдардын узак мөөнөттүү, биргелешкен ишиндеги алгачкы кадам болуп калышы керек эле", - деп айтты Баткен шаарынын мэри Мамыржан РАХИМОВ.

"Өрүкзар" шаардык гезитинен жарыяны көрөөр замат "Самаркандек" АДК да конкурска катышууну чечти. Кундуз БАДАЛОВА: "КЭУ үчүн уюштурулган маалымат берүүчү семинарга жана тре-

нинге катышкандан кийин биз долбоордук өтүнмөнү бердик. Өтүнмөнү "Шаарыбыздын тазалыгы өз колу-бузда" деп атаганбыз. Ошентип, биз 50 миң сом көлөмүндө грант утуп алдык. Өтүнмөнү даярдоо процессинде эле эмнеге макул болгонубузду билгенбиз. Себеби мындай масштабдуу долбоор үчүн мындан бир кыйла көп каражат талап кылынат эмеспи. Бирок биз мэрияга жардам берүүнү чечтик. Анткени бул – асыл тилекти көздөгөн демилге болчу!".

Иш-аракеттер башталганга чейин "Самаркандек" АДК презентацияны даярдап, буклетти иштеп чыгып, баннерге жарыяны басып чыгарды. Андан соң график боюнча иштер жасалды: шаардагы окуучулар арасында мыкты дил баянга конкурс жарыяланды, "Тазалык" муниципалдык ишканасы менен биргеликте шаардык сейил бак тазаланды, тазалыкты, санитария жана гигиена эрежелерин сактоо боюнча акциянын жүрүшүндө түшүндүрүү иштери болду, шаардыктарга, уюмдарга, мекемелерге жана ишканаларга тазалыкты сактабаган учурда кесепеттери кандай болоорун айтып беришти (бул үчүн көчөлөрдү, кварталдарды кыдырып чыгышты). Бул иш-чараларга шаардагы мектептерде билим алган 300дөн ашык окуучу катышты.

Кундуз БАДАЛОВА: "Эмне үчүн биз окуучуларды да тартууну чечтик? Себеби алар аркылуу ата-энелерине, улуу адамдарга таасир этүүнү кааладык. Окуучулар бул көйгөйгө олуттуу мамиле жасаганы бизди кубандырды. Оюн түрүндөгү сессиялар маалында топ таштандынын ролун аткарды. Балдар биздин максатыбызды тез эле түшүнүштү. Балдар топту урнага таштаса дегенбиз. Чыныгы жашоодо да ушундай – таштанды челекке ыргытылышы керек да. Биз ошондой эле балдар менен жугуштуу оорулардын пайда болуу себептерин жана кесепеттерин брошюралардын жана буклеттердин жардамы менен талкууладык. Дил баянга жарыяланган конкурс биз үчүн да, балдар үчүн да пайдалуу болду. Өзгөчө жөн гана дил баян жазбастан, атүгүл сүрөттөрдү басып чыгарып, тиркеп койгон балдардын эмгектери таасир калтырды. Айрым балдар зерикпей эсептеп да чыгышты: бир кварталдын жашоочулары (150гө жакын адам) 600 килого жакын катуу тиричилик калдыктарын (КТК) чыгарат экен. Башкача айтканда, балдар конкурска өтө олуттуу мамиле жасашты. Натыйжада биз

биринчи жана экинчи орун деп бөлүштүрбөстөн, татыктуу катышуучуларга өз чөнтөгүбүздөн (6000 сом көлөмүндө) байге тапшырдык".

Өткөрүлгөн иш-чаралар балдарга чындап кызыктуу жана агартуучу болду. Шаардагы орто мектептин 9-классынын окуучусу өткөрүлгөн акция жана конкурс катуу таасир калтырганын айтты: "Бул иш-чаралардан биз тазалык жана гигиена, аларды сактабаганда пайда болчу кесепеттер тууралуу өтө көп кызыктуу жана жаңы маалымат алдык. Эми ушул уккан-билгендерибизди бир туугандарыбызга, ата-энелерге айтып беребиз. Мындан тышкары биз улууларга кайрылгыбыз келет: өтүнүч, машинеде баратканда көчөгө таштанды ыргытпагылачы! Бул – биздин шаар жана сиздерден, урматтуу улуулар, мындай жоруктарды жасабай, бизге үлгү болууңарды өтүнөбүз. Себеби биз силерди көрүп чоңоёбуз да".

Иш планына ылайык, үч ай бою жергиликтүү "Салам" радиосу аркылуу шаардыктарды жана калаанын конокторун тазалыкка кайдыгер карабай,

тазалыкты сактоого үндөгөн жарыялар чыгып турду. Ал эми жергиликтүү телевидениеден (Баткен ТВ) ушул эле темада тасма көрсөтүлдү.

Мамажан БЕРДИШЕВ, Баткен ТВнын башкы директору: "Мага АДКдан эки аял келип, максатын кыскача түшүндүрүп беришти. Алар шаарды тазалоого жардам бергиси келгенин, аларга бизден кесипкөй жардам керектигин айтышты. Мен да бул шаарда жашагандыктан анын тазалыгына кызыкдармын. Жамаат менен сценарий түзүп, андан соң шаардык театрдын актёрлоруна кайрылдык. Алар бизге тасманы тартууга жардам беришти. Биздин операторлор тасманы шаардык сейил бактан тартышты. Аны монтаждап чыккандан кийин каналыбыздан бир ай бою тынымсыз көрсөтүп турдук. Бул масштабдуу натыйжа берди. Себеби биздин каналды Баткен облусунун аймагында, Жалал-Абад облусунун айрым райондорунда, Өзбекстан (Фергана жана Сох) менен Тажикстандын (Исфара) айрым райондорунда көрүшөт. Мындан тышкары биз аларды эл көп көргөн учурда – прайм-таймда түз эфирге чакырып, долбоор тууралуу айтып берүүгө шарт түздүк. Алар жугуштуу ооруларды болтурбоо үчүн калаанын тургундарын жана конокторун тазалыкты сактоого үндөштү. Албетте калктын аң-сезимин 100 пайызга "ойготтук" деп айта албайбыз. Бирок бир аз да болсо таштандыны туш келди таштабаш керектигин жеткире алдык деп ойлойм. Шаарыбыздын көп жери таза болуп калганы көзгө уруна баштады. Ошондой эле таштанды үчүн үкөктөр да пайда болду".

Жыйынтык, жандуу үндөр

Шаар жакшы жагына өзгөрө баштаганын базардагы соодагерлер да байкаган экен.

Гүлзара САЛИЕВА, 64 жашта, жер-жемиш сатат: "Өзгөрүүлөр көзгө дароо урунат. Түшүндүрүү иштеринен кийин тазалык бизден башталаарын түшүндүк. Мурда күндүн аягында басып кетсек, азыр айлана-тегеригибизди жыйнап, таштандыны баштыктарга чогултуп койбуз. Аларды жыйнап кетишет. Ошондой эле биз жакшы менен жаманды ажыратып, кимдир бирөө шаарды булгап жатса, тыйып турабыз".

Азизкан КАСЫМОВА: "Азыр базарда баары жакшы, таза. Эгерде таза болсо, кардарлар да

көбүрөөк келээрин түшүнүп калдык. Таштандыны баштыкка салып, калтырып кетebиз. Аларды күн сайын чогултуп кетишет. Бул үчүн биз аптасына 20 сом төлөп турабыз. Тазалык маселесин бир аз чечкендей болдук окшойт. Эми таза суу маселесин чечип беришсе деп суранаар элек".

Кундуз БАДАЛОВА: "Долбоорго тартылган бенефициарлардын жалпы саны 2500 адам болду. Тилекке каршы, долбоорду ишке ашырып жатканда калк мындай коомдук иш-чараларга өз алдынча катышууга даяр болбогонуна ынандык. Мисалы, сейил бактын аймагын тазалоого чыкканда айрым адамдар кызыгуу менен карап турушту, ал эми айрымдары бизди таанып, атүгүл "акысыз иштеген аялдар" деп да атап коюшту, бирок бизге кол кабыш кылгандар аз болду. Айрымдар таштандыны туш келди ыргытпай, биздин баштыкка салып кеткени кубандырды. Жалпысынан бул долбоордун жыйынтыгына ыраазыбыз. Себеби балдарга үнүбүз жетти. Улуулар да балдарга татыктуу үлгү болуп берет деп үмттөтөбүз".

Келечекке пландар

Мэриянын социалдык маселелер боюнча адиси Ибадат АЙКЫНОВА: "2019-жылдын бюджетине (75 млн. сомдун тегерегинде) МСЗнын коомдук пайдалуу долбоорлорун кошкон эмеспиз. Себеби бүгүнкү күндө калкты таза суу менен камсыз кылуу маселеси артыкчылыктуу болуп турат. Биз буга байланыштуу өз сунуштарыбызды бергенбиз, бирок ушул жылдан тартып биздин шаарда таза суу боюнча долбоор ишке ашырыла баштады (2022-жылга чейин). Ошондуктан мэрия өз тарабынан долбоорду кошо каржылашы керек. Бүгүнкү күндө таза суу күнүнө эки саатка гана берилет. Ал эми долбоордун аягында суу үзгүлтүксүз берилип турмакчы. Бирок долбоор бүткөндөн кийин биз бул багытта ишибизди улантабыз. Себеби калктын муктаждыктарын биргелешип аныктаганда чукул арада чечилиши керек болгон башка да артыкчылыктуу көйгөйлөр белгилүү болду. Мына ошолорду чечебиз. Мэриянын атынан ушул долбоорго ыраазычылыгыбызды билдиргим келет. Себеби ушул долбоорду ишке ашыруунун натыйжасында таштанды урналарын жана контейнерлерди сатып алуу үчүн Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнө караштуу Айлана-чөйрөнү коргоо жана токой чарбасы боюнча мамлекеттик агенттиктин Жаратылышты коргоо жана токой тармагын өнүктүрүү республикалык фондунан 510 миң сом бөлүп беришти. Биз урналар жана контейнерлер зарыл болгонун негиздеп берип, алардын жетишсиздиги кандай көйгөйлөрдү жаратып жатканын далилдеп бердик. Жергиликтүү бюджеттен кошумча 90 миң сом бөлүндү. Жалпысынан стадион жана борбордук көчөлөр үчүн 44 чоң контейнер, эки көчө үчүн 80 чакан урна даярдалды. Алардын баары жакынкы арада жайгаштырылат".

ЮРИДИКАЛЫК КОНСУЛЬТАЦИЯ

Бул түрмөк Өнүктүрүү саясат институтунун, ЖӨБ Союзунун биргелешкен аракети менен даярдалды. Аларга "Элдин үнү жана ЖӨБ органдарынын жоопкерчилиги: бюджеттик процесс" Долбоору колдоо көрсөттү. Аталган Долбоорду Швейцариянын Өнүгүү жана Кызматташтык агенттиги (SDC) аркылуу Швейцария Өкмөтү каржылайт жана Өнүктүрүү саясат институту аткарат (ЭҮЖӨБОЖ Долбоору). Консультанттар: **Бектурган ОРОЗБАЕВ**, **Нуржан КОЖОШЕВА**, **Нуржан МАМЫРАЛИЕВА**

Мектептердин жана бала бакчалардын имараттарынын курулушу тууралуу

Мектепке чейинки билим берүүгө жеткиликтүүлүктү (балдардын мектепке чейинки мекемелеринде орун жетишсиз) жана мектептеги билим берүүгө жеткиликтүүлүктү (орто мектептин жаңы имаратына муктаждык бар) камсыз кылуу жергиликтүү маанидеги маселеге киреби? Билим берүүчү объекттерди ким курушу керек?

Билим берүүчү жана мектепке чейинки билим берүүчү объекттер муниципалдык менчик болуп саналат. Буга байланыштуу муниципалдык менчиктеги объекттерди күтүүгө кеткен чыгымдар, ошондой эле билим берүүчү жана мектепке чейинки билим берүүчү объекттердин коммуналдык чыгымдары жергиликтүү бюджеттеги каражаттардын эсебинен жабылат. Мектепке чейинки мекемелерде орун жетишсиз болгон учурда же жаңы имаратты курууга зарылчылык пайда болгондо

ЖӨБ органдары өз каражаттарынын эсебинен (эгерде жергиликтүү бюджетте каражат бар болсо), дем берүүчү гранттардын эсебинен, региондорду өнүктүрүү фондунун каражаттарынын эсебинен, инвестициялардын жана гранттардын эсебинен, же капиталдык салым аркылуу толугу менен республикалык бюджеттеги каражаттардын эсебинен билим берүүчү, мектепке чейинки билим берүүчү жаңы имараттарды кура алат (КР Бюджеттик кодексинин 29, 33, 34, 51-беренелер).

Айылдык Интернет тууралуу

Айылдык аймактын жашоочулары үчүн сапаттуу интернетке муктаждыкты кантип канааттандырса болот?

"Жергиликтүү өз алдынча башкаруу жөнүндө" КР Мыйзамы жана башка ченемдик укуктук актылар менен бул маселе жергиликтүү маанидеги маселелерге киргизилген эмес. Атүгүл ЖӨБ органдары жеке мүнөздөгү маселелерди чечүү үчүн жергиликтүү

бюджеттен каражат сарптай алышпайт. Жарандарды сапаттуу интернет байланышы менен камсыз кылуу бул багыттагы кызмат көрсөткөн, зарыл ресурстары бар жана коммерциялык кызмат көрсөткөн провайдерлердин компетенциясына киргизилген.

Жолбун жаныбарлар тууралуу

Жолбун жаныбарларды (иттерди, карышкырларды) ким атууга укуктуу?

КР Бузуулар жөнүндө кодексинин 79-беренесине ылайык, иттерди жана мышыктарды багуу эрежелерин бузуу – эскертүүгө же 1-категориядагы айып пул салууга алып келет. Бул категорияда

жеке жактар үчүн айып 1000 сом, юридикалык жактар үчүн 5000 сом болот. 79-берене боюнча жоопкерчиликке тартууга ЖӨБ органдарынын бузуулар боюнча комиссиялары ыйгарым укуктуу. Ошону

менен бирге тартип бузгандарды жоопко тартуу үчүн ЖӨБ органдары калктуу конуштарда иттерди жана мышыктарды кармоонун Эрежелерин иштеп чыгып, кабыл алышы керек.

Мышыктарды жана иттерди кармоо тартибинен тышкары эрежелерде калктуу конуштарда үй жаныбарларын кармоо боюнча коопсуздук жана алдын алуу чаралары каралышы керек. Мисалы, иттердин арасында оорулардын, калктуу конуштун жашоочуларына кол салуу санын азайтуу өңдүү чаралар көрүлүшү керек. Ошондой эле жолбун иттердин жана мышыктардын санын азайтып, эпидемиялык кырдаалды курчутпоо үчүн, иттерди кармоо үчүн тиешелүү шарттарды түзүү, жарандардын тынчтыгын бузбоо максатында муниципалдык кызматтардын жолбун иттерди жана мышыктарды кармоо, тиешелүү жайга жеткирүү жана жок кылуу, өлүгүн көмүү боюнча укуктары жана милдеттери каралууга тийиш. Тукумуна карабастан көчөлөрдө, базарларда, бактарда, скверлерде жана башка коомдук жайларда тентип жүргөн иттер, ошондой эле үйдүн, батирдин сыртында жүргөн мышыктар жолбун деп саналат.

Ошону менен бирге, КРнын Жоруктар жөнүндө кодексинин 121-беренесине ылайык, калктуу конуштарда, калктуу конуштардын чегинен тышкары адамдар көп жүргөн жерлерде жана атууга болбой турган башка жерлерде ок атуучу куралдан мыйзамсыз атуу - I категориядагы айып пул же болбосо II категориядагы коомдук жумуштарга тартуу түрүндөгү жазага алып келе турганын унутпаш керек. I категориядагы айып пулдун көлөмү: жашы жете электер үчүн - 5000 сомдон 15 000 сомго чейин, башка жеке жактар үчүн - 20 000 сомдон 30 000 сомго чейин. II категориядагы коомдук жумуштарга тартуу: жашы жете электер үчүн - 30 сааттан 40 саатка чейин, башка жеке жактар үчүн - 40 сааттан 60 саатка чейин (толугураак Бишкек шаарында үй жаныбарларын жана канаттууларды кармоо Эрежелеринен таба аласыз. Бул Эрежелер Бишкек шаардык кеңешинин 2002-жылдын

22-майындагы №121 токтому менен бекитилген).

Калктын саламаттыгын сактоо, адамдын өмүрү үчүн коркунучтарды четтетүү, айыл чарба жана башка үй жаныбарларын оорулардан сактоо, эл чарбасына, жаныбарлар дүйнөсүнө жана анын жашоо чөйрөсүнө зыян келтирүүгө бөгөт коюу, жаныбарлар дүйнөсүнүн объекттеринин арасында экологиялык тең салмактуулукка жетишүү, ошондой эле карышкырлардын жана чөөлөрдүн санын жөнгө салуу боюнча иштерди активдештирүү максатында КР Өкмөтү 2016-жылдын 26-февралындагы №89 "Кыргыз Республикасынын аймагында карышкырлардын жана чөөлөрдүн санын жөнгө салуу жөнүндө" токтому менен КР аймагында карышкырлардын жана чөөлөрдүн санын жөнгө салуу жана аларды олжолоо үчүн сыйлыктарды төлөп берүү боюнча иш-чараларды уюштуруу жөнүндө Жобону бекиткен.

Карышкырларды жана чөөлөрдү атып алгандыгы үчүн (бир башка эсептегенде) төмөнкүдөй өлчөмдөрдөгү сый акы белгиленген: карышкырдын дөбөтү жана канчыгы үчүн - 6000 сом, бөлтүрүгү үчүн (учурдагы жылдын 1-октябрына чейин атып алынган бөлтүрүк) - 1500 сом, чөө үчүн - 2000 сом.

КР Өкмөтү бул токтомдо КР Өкмөтүнө караштуу Айлана-чөйрөнү коргоо жана токой чарбасы мамлекеттик агенттигине сыйлыктарды төлөп берүүгө жана карышкырлардын, чөөлөрдүн санын жөнгө салуу боюнча иш-чараларды жүргүзүүгө атайын каражаттардын эсебинен алты миллион сом өлчөмүндө жыл сайын каржылоону тапшырган.

Токтомго ылайык, КР Өкмөтүнүн облустардагы ыйгарым укуктуу өкүлдөрү, жергиликтүү мамлекеттик администрациялар карышкырлардын жана чөөлөрдүн санын жөнгө салуу боюнча зарыл иш-чараларды жүзөгө ашыруу боюнча өз каражаттарынын эсебинен тиешелүү чараларды көрүшү керек.

Жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарына өз каражаттарынын эсебинен карышкырлардын жана чөөлөрдүн санын жөнгө салуу боюнча зарыл иш-чараларды жүзөгө ашырууда тиешелүү чараларды жүргүзүү жагы сунушталган.

Бизнес жана ЖӨБ тууралуу

Тигүүчү цехти же бизнестин башка түрлөрүн ачуу жергиликтүү маанидеги маселелерге, анын ичинде "Жергиликтүү өз алдынча башкаруу жөнүндө" КР Мыйзамынын 18-беренесинин 1-пунктунда ("тиешелүү аймактын экономикалык өнүгүшүн камсыз кылуу, ошондой эле инвестицияларды жана гранттарды тартуу") каралган маселеге киреби?

Тигүүчү цехти жана жергиликтүү жамаат уюштурган бизнестин башка түрлөрүн ачуу "Жергиликтүү өз алдынча башкаруу жөнүндө" КР Мыйзамынын 18-беренесинин 1-пунктунда каралган жергиликтүү маанидеги маселелерге тикелей кирбейт. Бул -

жергиликтүү жамааттын ишкерчилик ишмердиги менен алектенүүгө болгон укугу. Мынай учурда ЖӨБ органдары бизнестин уюштуруу (каттоо, бизнес жүргүзүү) боюнча милдеттенмелерге ээ эмес. Бирок ЖӨБ органдары бизнестин ачуу жана жүргүзүү

үчүн, ишкерчиликти өнүктүрүү үчүн жарандарга (жеке жана юридикалык жактарга) шарттарды түзүп бере алат. Бул үчүн ЖӨБ органдары жергиликтүү жамаатка жер участкакторун ижарага же менчикке бере алат, жергиликтүү салыктар жана жыйымдар боюнча жеңилдиктерди караштыра алат, жамааттын бизнесин күчтөндүрүү жана жакшыртуу боюнча жармаңкелерди, иш-чараларды уюштурса болот, консультациялык жана маалыматтык өнөктүктөрдү жүргүзө алат ж.б.

Жалпысынан жергиликтүү жамаат муниципалитеттин аймагында жашап жатып, кызмат көрсөтүүлөрдүн ар кандай түрлөрүн алууга муктаж болот. Бул кызмат көрсөтүүлөрдү шарттуу түрдө үч топко бөлсө болот:

- жеке сектор берген кызмат көрсөтүүлөр,
- ЖӨБ органдары,
- муниципалдык мекемелер жана ишканалар берген кызмат көрсөтүүлөр (муниципалдык кызмат көрсөтүүлөр),
- мамлекеттик органдар,
- мамлекеттик мекемелер менен ишканалар берген кызмат көрсөтүүлөр.

Жеке сектор берген кызмат көрсөтүүлөргө мисалы, кийим тигүү, бут кийим оңдоо, автотранспорт каражаттарын оңдоо, коомдук тамактануу кызмат көрсөтүүлөрү, соода, транспорттук кызмат көрсөтүүлөр, айыл чарба техникаларынын кызмат көрсөтүүлөрү ж.б. кирет.

"Мамлекеттик жана муниципалдык кызмат көрсөтүүлөр жөнүндө" КР Мыйзамына ылайык, ЖӨБ органдары жергиликтүү жамаатка муниципалдык (кошумча, базалык) кызмат көрсөтүүлөрдү берүүгө милдеттүү: маалыматтарды, чечимерди ж.б. берүү (КР Өкмөтүнүн 2015-жылдын 14-январындагы №6 токтому).

Мамлекеттик органдар мамлекеттик кызматтарды көрсөтөт, бул кызмат көрсөтүүлөрдүн тизмеги Мамлекеттик кызмат көрсөтүүлөрдүн Бирдиктүү реестринде көрсөтүлгөн (КР Өкмөтүнүн 2012-жылдын 10-февралындагы №85 Токтому). Мисалы, соттолуп-соттолбогону тууралуу маалым кат берүү, паспорт, нике тууралуу күбөлүк, туулгандыгы тууралуу күбөлүк, өлгөнү тууралуу күбөлүк берет, билим берүүчү, маданий, медициналык, социалдык кызматтарды көрсөтөт ж.б.

КР Конституциясынын 110-беренесинде каралгандай, жергиликтүү өз алдынча башкаруу - жергиликтүү жамааттардын жергиликтүү маанидеги маселелерди өз кызыкчылыктарында жана өз жоопкерчилиги менен өз алдынча чечүүсүнүн кепилденген укугу жана чыныгы мүмкүнчүлүгү. КР Конституциясынын 5-беренесине ылайык, мамлекет, анын органдары, жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары жана алардын кызмат адамдары Конституцияда жана мыйзамдарда аныкталган ыйгарым укуктардын алкагынан чыга алышпайт.

КР Жарандык кодекси (222, 223-беренелери)

менчик укугунун түшүндүрмөсүн жана мазмунун берип, менчиктин жеке, мамлекеттик, муниципалдык жана башка түрлөрү бар болгонун тааныйт. Ошону менен бирге "мүлккө менчик укугуна ээ болуу жана аны токтотуу, аларга ээлик кылуу, аларды пайдалануу жана тескөө өзгөчөлүктөрү мүлк жарандын, юридикалык жактын менчигинде, муниципалдык же мамлекеттин менчигинде тургандыгына жараша мыйзам менен гана белгилениши мүмкүн" деп белгилейт.

Айталы, "Мүлккө муниципалдык менчик жөнүндө" КР Мыйзамына ылайык, ЖӨБ органдары жергиликтүү маанидеги маселелерди чечүү үчүн зарыл болгон муниципалдык менчикти Кыргыз Республикасынын мыйзамдарына ылайык, өз каалосу боюнча сатып алат, ээлик кылат, пайдаланат жана тескей алышат (МММ жөнүндө Мыйзамдын 2-беренеси).

Пайда алууга багытталган, мыйзамда белгиленген тартипте ушундай сапатта катталган адамдар тарабынан өз алдынча, өзүнүн тобокелге салуусу менен жүзөгө ашырылган ишмердүүлүк ишкерчилик болуп эсептелет (КР ЖК, 2-берене).

Өз кезегинде ЖӨБ органдары мекеме формасында коммерциялык эмес уюм түрүндө юридикалык жак катары катталган. Менчик ээси тарабынан башкаруучу, социалдык-маданий же коммерциялык эмес башка функцияларды ишке ашыруу үчүн түзүлгөн жана ал тарабынан толук же жарым-жартылай финансылануучу мамлекеттик же башка уюм мекеме катары таанылат. (ЖК, 164-берене).

Ошол эле маалда Жарандык кодекс мамлекеттик жана муниципалдык ишканалар формасында коммерциялык уюм болгон юридикалык жактарды түзүүгө уруксат берет. Ошондуктан КР Жарандык кодекси коммерциялык эмес уюмдарга (мэрияларга, айыл өкмөттөрүнө) уставдагы максаттары үчүн зарыл болгон, башкача айтканда, жергиликтүү маанидеги маселелерди чечүү үчүн зарыл болгон ишкердик ишмердиги менен (муниципалдык ишканалар аркылуу) алектенүүгө уруксат берет (КР ЖК, 85-берене).

Муниципалдык ишкана - бул жергиликтүү маанидеги маселелерди аткаруунун алкагында кызмат көрсөтүү максатында ЖӨБ органы түзгөн юридикалык жак. Мында заказчы менен керектөөчү ортосундагы мамилелер келишим менен жөнгө салынат.

ЖӨБ органдары муниципалдык мүлккө өздөрү эмес, өзүнүн структуралык органдары (муниципалдык ишкана, муниципалдык мекеме) аркылуу ээлик кылуу менен, уставдагы максаттарга жетүү үчүн коммерциялык ишти жүзөгө ашырууга укуктуу.

Муниципалдык ишкананын уставдык максаттарынын өзгөчөлүгү - жергиликтүү маанидеги маселелерди чечүү, башкача айтканда, аймактын турмуш тиричилигинин системасынын иштешин жана өнүктүрүүнү уюштуруу.

Маданият жана массалык спорт чөйрөсүндөгү ыйгарым укуктарды бөлүштүрүү тууралуу

ЖӨБ органдары маданият жана массалык спорт чөйрөсүндө Маданият үйүнөн кандай иштерди уюштурууну талап кыла алышат? ЖӨБ органдары өздөрү эмнелерди жасашы керек, ал эми кайсылар мамлекеттик органдардын карамагына кирет?

Муниципалитеттерде жайгашкан Маданият үйлөрү, спорттук курулмалар жана имараттар муниципалдык менчикке кирет, маданият үйлөрдүн, жергиликтүү китепканалардын кызматкерлеринин айлык акысы жергиликтүү бюджеттин эсебинен төлөнөт. Ушул тапта маданият жана спорт маселелери боюнча мамлекеттик органдар менен ЖӨБ органдарынын функцияларын жана ыйгарым укуктарын бөлүштүрүү, тармактык мыйзам актыларына тиешелүү өзгөртүүлөрдү киргизүү иштери жасалууда. Аны менен катар, жергиликтүү маанидеги маселелердин тизмегинде маданият жана спорт чөйрөлөрүнө тиешелүү болгон бир катар маселелер бар. Алар: парктардын, спорттук курулмалардын жана дем алуу жайларынын иштешин камсыз кылуу; жергиликтүү маанидеги тарыхый-маданий мурастарды коргоо жана пайдалануу жагындагы контролдоо; жергиликтүү маанидеги китепканалардын ишин уюштуруу жана камсыз кылуу; элдик көркөм чыгармачылыкты өнүктүрүү үчүн шарттарды түзүү; бош убакытты өткөрүүнү уюштуруу үчүн шарттарды түзүү; балдар жана жаштар менен иштөө боюнча иш-чараларды жүзөгө ашырууну уюштуруу; дене тарбиясын жана массалык спортту өнүктүрүү үчүн шарттарды камсыз кылуу.

Ошентип, ЖӨБ органдары жогоруда айтылган жергиликтүү маанидеги маселелерди ишке ашыруунун алкагында аларды чечүү боюнча тиешелүү чараларды көрүүгө милдеттүү. Бул маселелер жергиликтүү жамааттын Социалдык-экономикалык өнүгүү программасында, ошондой эле СЭӨ Программасын аткаруу боюнча Иш-аракеттер планында, же ЖӨБ органдарынын өзүнчө даярдалган жергиликтүү программаларында жана иш пландарында чагылдырылышы керек. ЖӨБ органдары менен маданият жана китепкана кызматкерлери ортосундагы мамиле аталган Программаларды жана Иш-аракеттер пландарын ишке ашыруунун алкагында, ошондой эле тиешелүү жылга жергиликтүү бюджетти аткаруунун алкагында түзүлөт. Жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары маданият тармагындагы иштерди уюштурууга жергиликтүү бюджеттен чыгымдарды өз алдынча аныктоого укуктуу.

Мындан тышкары маданият жана китепкана кызматкерлери маданият чөйрөсүндөгү мамлекеттик программаларды аткаруунун алкагында бул чөйрөдөгү мамлекеттик органдардын аймактык бөлүмдөрү менен иш алып барууга тийиш.

Тротуар тууралуу

Тротуарлар айылдын ичиндеги жолдун жалпы структурасына киреби? Жаңы жолдорду куруп жатканда тротуарлардын болушу милдеттүү шартпы? Жергиликтүү жолдор боюнча стандарттар барбы?

“Мүлккө муниципалдык менчик жөнүндө” КР Мыйзамынын 3-беренесине ылайык, төмөнкү мүлк муниципалдык менчикте боло алат:

- жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын, аларга караштуу ишканалардын имараттары, жабдуулары жана башка кыймылсыз мүлкү;
- билим берүү, саламаттык сактоо, маданият, спорт жана туризм объектиери;
- турак жай-коммуналдык, ремонттоо-курулуш жана транспорт чарбаларынын объектиери, жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын ишин камсыз кылууга

зарыл болгон жабдуулар менен материалдар;

- тийиштүү аймакты тейлеген жана мамлекеттик, жеке менчикке таандык ишканаларга караштуу болгон транспорт, энергетика, суу менен жабдуу, канализация курулуштары менен коммуникацияларынын тармактары жана инфраструктура объектиери;
- соода, коомдук тамактануу жана турмуш-тиричилик ишканаларынын мүлк комплексиери, ошондой эле аларды пайдаланууга, күтүүгө жана тейлөөгө арналган курулуштар менен жабдуулар;

- жергиликтүү өз алдынча башкарууга караштуу болгон менчиктештирилбеген турак жай жана турак жайга кирбеген фонддор;
- калктуу конуштардагы көчөлөр, көпүрөлөр менен жолдор;
- коомдук сейил бактар жана сейил бактар үчүн бөлүнгөн жерлер, көрктөндүрүү жана жашылдандыруу чарбасынын башка объектиери;
- токойлор жана айыл чарба жерлери, көлдөр, суу булактары жана жергиликтүү маанидеги пайдалуу кендер чыккан жерлер, эгерде алар мамлекеттик табигый ресурстардын тизмесине киргизилбеген болсо;
- жергиликтүү маанидеги тарых жана маданият эстеликтери;
- жер участкалары, анын ичинде чек аралардын тиешелүү долбоорлорунда каралган муниципалдык мүлктүн объектинде жайгашкан, ошондой эле өздөштүрүлө элек жерлер;
- бүткөрүлө элек курулуш объектиери;
- тиешелүү аймактагы калктын турмуш тиричилигин камсыз кылуу маселелерин чечүү үчүн зарыл болгон башка объектилер.

Мындан улам жогоруда аталган объектерге ээлик кылууга, колдонууга жана тескөөгө, анын ичинде аларды кармоого ЖӨБ органдары ыйга-

рым укуктуу. Муну менен ЖӨБ органдары, ошондой эле шаар куруу боюнча комиссиялар, курулуш компаниялары, жеткирүүчүлөр жана жумушка тартылган башка тараптар калктуу конуштарда курулушту пландаганда жана курганда архитектура жана курулуш чөйрөсүндөгү мыйзамдарды, ченемдик жана укуктук актыларды, эрежелерди, курулуш нормаларын, башкы пландарды ж.б. сактоого милдеттүү.

Калктуу конуштарды пландоо жана куруу, анын ичинде тротуарларды жана жолдорду куруу боюнча маселелер төмөнкү ченемдик укуктук актылар менен жөнгө салынат:

- КР Өкмөтүнө караштуу Архитектура, курулуш жана турак жай-коммуналдык чарба боюнча мамлекеттик агенттиктин 2016-жылдын 20-сентябрындагы №7 буйругу менен бекитилген КРда айылдык калктуу конуштардын аймагын пландаштыруу жана куруу жөнүндө эрежелер топтому;
- КР Өкмөтүнө караштуу Архитектура, курулуш жана турак жай-коммуналдык чарба боюнча мамлекеттик агенттиктин 2016-жылдын 27-майындагы №6 буйругу менен бекитилген Шаарларды жана шаар тибиндеги калктуу конуштарды пландаштыруу жана куруу жөнүндө эрежелер топтому.

Канализация тууралуу

Канализация маселесинде мэриянын жоопкерчилиги кайсы жерден башталып, кайсы жерден бүтөт? Мэрия жергиликтүү бюджеттин эсебинен септикти тазалаган, жашоочулардын катышуусунда чогулуш өткөрүлгөн, анда канализациянын кызмат көрсөтүүлөрү үчүн акы маселеси чечилген. Мэрия адисти таап, ага ар бир үйдүн жашоочусу менен келишим түзүп чыгуу милдети жүктөлгөн. Бирок батирди ижарага алган тургундар кызмат көрсөтүү үчүн акы төлөш керекпи же жокпу – ушуну чече албай келатышат. Септиктер болсо кайрадан толуп калды, ал эми каражат жок.

Калктуу конуштарда канализация системасынын жана тазалоочу курулмалардын ишин камсыз кылуу ЖӨБ органдарынын түздөн түз милдети болуп саналат. Себеби ал аймактын турмуш тиричилигин камсыз кылуу тутумуна караган жергиликтүү маанидеги маселеге кирет жана муниципалдык менчик болуп эсептелинет. Буга байланыштуу ЖӨБдүн аткаруу органы эгерде ошол калктуу конушта бар болсо, канализация системасынын жана тазалоочу курулмалардын ишин камсыз кылуу үчүн жооптуу.

Канализацияны колдонгон калктуу конуштар тургундары бул кызмат көрсөтүү үчүн өз убагында акы төлөп турууга, канализация системасы-

нын мүлкүнө аяр мамиле жасоого, канализацияны пайдалануу эрежелерин сактоого милдеттүү. Бул талаптар аткарылбаган учурда жашоочулар юридикалык жоопкерчиликке тартылат. ЖӨБ органдары зыяндын ордун толтуруу, карызды төлөө тууралуу доо арыз менен сот органдарына кайрылууга укугу бар. Ошондой эле эгерде жашоочулар канализация системасына өз алдынча кошулса, же канализация системасын бузса, айып төлөтүү өтүнүчү менен ЖӨБ органдарынын укук бузуулар боюнча комиссиясына кайрылууга укуктуу. Ошол эле маалда ЖӨБ органдары да кызмат көрсөтүүнү уюштурууга жооптуу. Сөз болуп жаткан конкреттүү учурда алып карасак, мэрия кызмат көрсөтүүнү аут-

сорсингге берүү тууралуу туура чечим кабыл алган. Бирок тарифти бекитүү тууралуу жергиликтүү кеңештин чечими чыгышы керек болчу. Бул чечим тууралуу кызмат көрсөтүүнү керектөөчүлөрдүн баарына кабар берилиши керек эле.

КР Бузуулар жөнүндө кодексте канализациянын бүтүндүгү үчүн жоопкерчилик көрсөтүлгөн. 72-беренеге ("Суу түтүгүнүн, канализациянын жана борбордук жылытуу тутумунун инженердик тарамдарынын жана курулмаларынын бүтүндүгүн бузуу") ылайык, тиешелүү кызматтар менен макулдашпастан, квартиралардын ичинде жайгашкан суу

түтүгүнүн, канализациянын жана борбордук жылытуу тутумунун инженердик тарамдарынын жана курулмаларынын бүтүндүгүн бузуу 2-категориядагы айып пул салууга алып келет. 75-беренеге ылайык ("Суу түтүгүнө же башка тарамдарга өзүм билемдик менен кошулуу"), Суу түтүгүнө, канализациялык же жылуулук берүү тарамдарына өзүм билемдик менен кошулуу - 2-категориядагы айып пул салууга алып келет. Эскерте кетели, 2-категориядагы айып пул жеке жактар үчүн 3000 сомду, юридикалык жактар үчүн 13 000 сомду түзөт.

Суу түтүгүнүн курулушунан кийин жолдорду калыбына келтирүү тууралуу

Суу түтүгүнүн курулушунан кийин жолдор бузулса, бирок келишимде жоопкерчилик аныкталбаса, анда жолдорду ким калыбына келтириши керек – заказчы катары айыл өкмөтүбү же подрядчыбы?

Эгерде келишимде жолдорду калыбына келтирүү боюнча иштер каралбаса, айыл өкмөтү жергиликтүү бюджеттин эсебинен жолду калыбына келтириши керек. Подрядчы келишимде карал-

ган милдеттенмелерин талаптагыдай аткарууга тийиш. "Мамлекеттик сатып алуулар жөнүндө" КР Мыйзамынын 14-беренесинин 2-бөлүгүндө конкурстук документацияда милдеттүү түрдө камтыл-

ган маалыматтар көрсөтүлгөн. Анын ичинде сатып алуулардын предметине, сатып алынуучу товарлардын, жумуштардын же кызмат көрсөтүүлөрдүн техникалык, сапаттык мүнөздөмөлөрүнө кеңири сыпаттама, ал өзүндө курулуштун бүткүл көлөмүнө карата техникалык адистешмелер, долбоорлук-сметалык документтер, долбоордук-техникалык чечимдер боюнча мамлекеттик экспертизалар, пландар, чиймелер жана эскиздер, товардын саны; берилүүгө тийиш кызмат көрсөтүүлөр; товарлар жеткириле турган, жумуштар аткарыла турган же кызмат көрсөтүүлөр бериле турган жер; сатып алуулар боюнча келишимдин жалпы жана өзгөчө шарттары, анын ичинде сатып алуулар жөнүндө келишимдин долбоору камтылган.

"Мамлекеттик сатып алуулар жөнүндө" КР Мыйзамынын 51-беренесинин 3-бөлүгүнө ылайык, мамлекеттик сатып алуулар жөнүндө келишимдерге карата Кыргыз Республикасынын Жарандык кодексинин ченемдери колдонулат.

КР Жарандык кодексинин 296-беренесине ылайык, милдеттенмеге жараша бир жак (карыз-

кор) экинчи жактын (кредитордун) пайдасына белгилүү бир аракеттерди жасоого: мүлктү өткөрүп берүүгө, иш аткарууга, акча төлөөгө жана башка нерселерди жасоого же белгилүү аракетти аткарууга милдеттүү, ал эми кредитор карызкордон милдеттенмесин аткарууну талап кылууга укуктуу.

КР Жарандык кодексинин 297-беренесине ылайык, милдеттенменин пайда болушунун негиздеринин бири – келишим.

КР Жарандык кодексинин 299-беренесине ылайык, милдеттенме тиешелүү түрдө жана келишимдин шартына жана мыйзамдын талаптарына ылайык белгиленген мөөнөттө, ал эми андай шарт менен талап болбогон учурда - ишкердик карым-катнаштын, каада-салттарына же демейде коюлуучу талаптарга ылайык аткарылууга тийиш.

Ошентип, подрядчы келишимде каралган милдеттенмелерин талаптагыдай аткарууга тийиш. Эгерде келишимде жолдорду калыбына келтирүү боюнча иштер каралбаса, айыл өкмөтү жергиликтүү бюджеттин эсебинен жолду калыбына келтириши керек.

Жер участогун кеңейтүү тууралуу

Айылда "кызыл сызыктан" чыккан жер участкардун ээлери бар. ЖӨБ органы комиссия түзүп, ар бир короону кыдырып чыгып, чек араларды шайкеш келтирүүнү өтүнгөн. Бирок реакция болгон жок. ЖӨБ органдары тартип бузгандарга карата чара көрүүгө укугу барбы? Кырдаалды мажбурлоо жолу менен оңдоо үчүн техниканын, персоналдын жана күйүүчү майдын акысы төлөө максатында жергиликтүү бюджеттен каражат караштырса болобу?

Айыл/шаар тургундарына бөлүнүп берилген же бекитилген жер участкарун өзүм билемдик менен кеңейтүү, мындай жер участкарунда курулуш иштерин жүргүзүү үчүн КР Бузуулар жөнүндө кодексинин 95-96-беренелеринде айып пул каралган. Кодекстин 95-96-беренелеринде каралган бузуулар жөнүндө иштерди архитектура жана курулуш, саламаттык сактоо чөйрөлөрүндөгү ыйгарым укуктуу органдар, экологиялык жана техникалык коопсуздукту контролдоо жана көзөмөл жүргүзүү боюнча органдар, ЖӨБ органдарынын бузуулар боюнча комиссиялары карайт. Тартип бузгандарга айып салгандан кийин ал айыпты төлөп, өзүм билемдик менен кеңейткен аймакты өз эсебинен баштапкы абалына келтирүүгө милдеттүү. Өзүм билемдик менен кеңейтилген аймакты баштапкы абалына келтирүү үчүн жергиликтүү бюджеттен каражат бөлүүгө уруксат берилбейт.

КР Бузуулар жөнүндө кодекстин 95-беренеси-

не ("Объекттерди жана курулмаларды долбоорлоонун, куруунун, даярдоонун жана өндүрүштүн жаңы каражаттарын пайдалануунун санитардык ченемдери менен тартибин бузуу") ылайык, объекттерди же курулмаларды долбоорлоонун, куруунун, реконструкциялоонун, эксплуатациялоого киргизүүнүн санитардык ченемдерин жана жаңы технологияларды, өндүрүш каражаттарын иштеп чыгуу же пайдалануу тартибин бузуу - 3-категориядагы айып пул салууга алып келет. 96-беренеге ("Бөлүнүп берилген же бекитилген жер участогун өзү билемдик менен кеңейтүү") ылайык, бөлүнүп берилген же бекитилген жер участогун өзү билемдик менен кеңейтүү - 1-категориядагы айып пул салууга алып келет. 1-категориядагы айып пул жеке жактар үчүн 1 000 сомду, юридикалык жактар үчүн 5 000 сомду түзөт. 3-категориядагы айып пул жеке жактар үчүн 5 500 сомду, юридикалык жактар үчүн 17 000 сомду түзөт.

ЖӨБ Союзунун каршы пикири

Үйдө социалдык тейлөөгө ЖӨБ органдарын кошууга каршы пикир

Кыргыз Республикасынын Жергиликтүү өз алдынча башкаруулар Союзу Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн “Социалдык жактан тейлөө чөйрөсүндө Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн айрым чечимдерине өзгөртүүлөрдү киргизүү жөнүндө” токтомунун долбоорун карап чыгып, үйдө социалдык тейлөө кызматтарын көрсөтүүнүн катышуучулары катары жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарын караштырбоону сунуш кылат. Токтом долоору бул кызмат көрсөтүү боюнча жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарына жаңы милдеттерди жүктөйт. Мисалы: үйдө социалдык тейлөөгө байланыштуу чечим кабыл алуу боюнча жергиликтүү кеңештерге ыйгарым укуктарды жүктөйт; ЖӨБ органдарына “социалдык кызматкердин баштыгын” чогултууга кеткен чыгымдарды, социалдык кызмат көрсөтүүнү үйүндө алгандарды тейлөөгө байланышкан чыгашаларды төлөөгө милдеттендирет, үйүндө социалдык тейлөөнү алгандардын финансылык мүмкүнчүлүктөрү болбогон учурда кийимдерди жууганга, химиялык тазалоого, оңдоого, кайра жеткирүүгө, отун сатып алууга, короодогу жумуштарды жасоого, кар күрөөгө, таза суу менен камсыз кылууга жергиликтүү бюджеттин эсебинен акча бөлүп берүүгө милдеттендирет.

Жалпысынан кызмат көрсөтүүлөрдүн сунуш кылынган түрлөрү мамлекеттик болуп эсептелинет жана жергиликтүү бюджеттин эсебинен берилбеши керек.

Социалдык жактан коргоо маселеси КР Конституциясынын 9-беренесинде чагылдырылган. Ага ылайык, Кыргыз Республикасы татыктуу жашоо-турмуш шартын түзүүгө жана инсанды эркин өстүрүүгө, жумушка орноштурууга көмөк көрсөтүүгө багытталган социалдык программаларды иштеп чыгат, социалдык жактан корголбогон жарандардын категорияларына колдоо көрсөтүүнү, эмгек акынын кепилдик берилген минималдуу өлчөмүн, эмгекти жана саламаттыкты коргоону камсыз кылат, социалдык кызматтардын, медициналык тейлөөнүн системасын өнүктүрөт, мамлекеттик пенсияларды, жөлөкпүлдөрдү, социалдык коргоонун дагы башка кепилдиктерин белгилейт.

КР Конституциясында мамлекеттик органдар жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын мыйзамда каралган ыйгарым укуктарына кийлигишүүгө укуксуз деп көрсөтүлгөн. Бирок ошол эле маалда жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарына мамлекеттик ыйгарым укуктар, аларды жүзөгө ашыруу үчүн зарыл болгон материалдык,

финансылык жана башка каражаттарды өткөрүп берүү менен ыйгарылышы мүмкүн (113-берене).

“Кыргыз Республикасындагы калкты социалдык жактан тейлөөнүн негиздери жөнүндө” КР Мыйзамынын 8-беренесине ылайык, социалдык кызматтардын мамлекеттик тутуму – мамлекеттик менчик болуп эсептелген жана мамлекеттик бийлик органдарынын карамагында болгон социалдык жактан тейлөөнүн республикалык, шаардык, райондук мамлекеттик органдарынан, уюмдарынан жана мекемелеринен турган тутум. Социалдык жактан тейлөө ошондой эле менчиктин башка түрүндөгү мекемелер жана юридикалык жакты түзбөгөн калкты социалдык жактан тейлөө боюнча ишкердик менен алектенген жарандар тарабынан да жүзөгө ашырылат.

“Кыргыз Республикасындагы калкты социалдык жактан тейлөөнүн негиздери жөнүндө” КР Мыйзамынын 8-беренесинде “мамлекет менчигинин түрүнө карабастан социалдык кызматтарды өнүктүрүүгө колдоо көрсөтөт жана кубаттайт” деп жазылганы маанилүү учур.

Ошентип, социалдык тейлөө, анын ичинде үйдө социалдык тейлөө мамлекет тарабынан кепилденген жана мамлекет аны социалдык кызматтардын мамлекеттик системасында камсыз кылат. Бул система өзүнө мамлекеттик органдарды, мамлекеттин менчигинде болгон жана мамлекеттик бийлик органдарынын карамагында турган уюмдарды жана мекемелерди камтыйт.

“Кыргыз Республикасындагы калкты социалдык жактан тейлөөнүн негиздери жөнүндө” КР Мыйзамынын 11-беренесине ылайык, жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары жергиликтүү бюджеттердин мүмкүнчүлүктөрүн жана аймактын калкынын муктаждыктарын эске алуу менен кошумча социалдык кызматтардын аймактык тизмесин кабыл алышы мүмкүн. Башкача айтканда, жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары кошумча, мамлекеттик социалдык кызмат көрсөтүүлөрдү кайталабаган, мамлекет тарабынан кепилденген, мамлекеттик органдар, уюмдар жана мекемелер көрсөткөн кызматтарды жеткирүүгө укуктуу (бул милдет эмес, укук). Ошону менен бирге бул кызмат көрсөтүүлөр үчүн шарттар болушу керек (жергиликтүү бюджеттердин мүмкүнчүлүктөрү жана аймактын калкынын муктаждыктары).

“Жалгыз бой жашаган картаң кишилерди жана ден соолугу чектелген кишилерди үйүндө социалдык тейлөө” мамлекеттик кызмат көрсөтүүсү

мамлекеттик органдардын, алардын структуралык бөлүмдөрүнүн жана ведомство алдындагы мекемелердин Мамлекеттик кызмат көрсөтүүлөрдүн реестрине киргизилген.

КР Өкмөтүнүн 2012-жылдын 10-февралындагы №85 “Мамлекеттик органдар, алардын түзүмдүк бөлүмчөлөрү жана ведомстволук мекемелери көрсөтүүчү мамлекеттик кызмат көрсөтүүлөрдүн бирдиктүү реестрин (тизмесин) бекитүү жөнүндө” токтомунун 6-1-пунктуна ылайык, бул токтомду колдонуу жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарына жана алардын мекемелерине (ишканаларына) таратылбайт.

КР Бюджеттик кодексинин 49-беренесинде КР Өкмөтүнүн жана ЖӨБ органдарынын чыгаша милдеттенмелери көрсөтүлгөн. Ага ылайык, мамлекеттик органдарга билип туруп тиешелүү компенсацияны камсыз кылбастан жергиликтүү бюджеттердин чыгашаларын көбөйтүүгө алып келүүчү иш-чараларды жүзөгө ашыруу боюнча чечимдерди кабыл алууга тыюу салынат.

КР Бюджеттик кодексинин 50-беренесине ылайык, “социалдык коргоого” чыгашалар республикалык бюджеттен берилет.

“Жергиликтүү өз алдынча башкаруу жөнүндө” Кыргыз Республикасынын Мыйзамынын 62-2-беренесинин 1-бөлүгүнө ылайык, жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары жергиликтүү жамаатка кыйла натыйжалуу жана ыкчам кызмат көрсөтүүлөрдү камсыз кылуу үчүн мамлекеттик органдар жана жергиликтүү өз алдынча башкаруунун башка органдары менен кызматташа алат жана аларга белгилүү бир ыйгарым укуктарды, бюджеттик каражаттарды жана башка муниципалдык мүлктү өткөрүп берүүгө укуктуу. Жергиликтүү өз алдынча башкаруу органынын мамлекеттик органдар жана жергиликтүү өз алдынча башкаруунун башка органдары менен кызматташуусу төмөнкүлөргө ээ болушу мүмкүн: 1) бир жергиликтүү өз алдынча башкаруу органынын же мамлекеттик органдын башка жергиликтүү өз

алдынча башкаруу органына кызмат көрсөтүүлөр жөнүндө келишиминин формасына; 2) биргелешкен финансылык макулдашуулардын формасына; 3) биргелешкен ишканалардын жана башка уюмдардын формасына; 4) мыйзамдарда тыюу салынбаган башка формаларга.

ЖӨБ органдарына кошумча милдеттерди жүктөө финансылык себептерден улам да максатка ылайык болбойт. Себеби айылдык жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын 85 пайызга жакыны дотацияда турат. Ошону менен катар, жергиликтүү бюджеттин орточо 45 пайызы билим берүү мекемелердин чыгашаларын жабат. Мындан тышкары жергиликтүү бюджеттин эсебинен башка мамлекеттик ыйгарым укуктар да каржыланат (коргоону, маданият, спорт ж.б.). Жергиликтүү маанидеги маселелерди чечүүгө жарыбаган акча артат же такыр эле эч нерсе калбайт.

Акыркы жылдары мамлекеттик органдар ЖӨБ органдарынын карамагындагы маселелердин тизмесине дагы эки маселени кошту. Ошол эле учурда ал маселелерди чечүү үчүн финансылык жана адам ресурстары каралган эмес. Ошондой эле мамлекеттик органдар эч кандай финансылык жана башка ресурстарды бербестен өзүнүн тикелей ыйгарым укуктарын жана функцияларын (саламаттык сактоо, социалдык коргоо, туризм ж.б. чөйрөлөрүндөгү) ЖӨБ органдарына өткөрүп берүү аракеттерин токтотуша элек.

КР ЖӨБ Союзу мындай жол менен мамлекеттик органдар калка (өзгөчө калктын аялуу катмарларына) мамлекеттик кызмат көрсөтүүлөрдү берүү системасын жакшыртпаганын белгилейт.

Үйдөн социалдык тейлөө боюнча маселе мамлекеттик кызмат көрсөтүү болуп саналат жана үйдөн социалдык тейлөө жөнүндө Типтүү жобо социалдык кызматтардын мамлекеттик тутумуна (мамлекеттик органдар, мамлекеттин менчигинде болгон жана мамлекеттик бийлик органдарынын карамагында турган уюмдар жана мекемелер) гана карайт деп эсептейбиз.

Кыргыз Республикасынын Мамлекеттик жарандык кызмат жана муниципалдык кызмат жөнүндө кодексин иштеп чыгууга каршы пикир

“Ченемдик укуктук актылар жөнүндө” Кыргыз Республикасынын Мыйзамынын 4-беренесине ылайык, кодекс – бир тектүү коомдук мамилелерди системалуу жөнгө салууну камсыз кылуучу ченемдик укуктук акт; мыйзам – белгиленген тартипте Жогорку Кеңеш тарабынан кабыл алынуучу жана тиешелүү чөйрөдөгү абдан маанилүү коомдук мамилелерди жөнгө салуучу ченемдик укуктук акт.

Кыргыз Республикасынын Эмгек кодексинин

3-беренесине ылайык, эмгек мамилелерин жана аны менен түздөн-түз байланышкан башка мамилелерди жөнгө салуу Кыргыз Республикасынын Конституциясына ылайык эмгек мыйзамдары жана эмгектик укук ченемдерин камтуучу башка ченемдик укуктук актылар: ушул Кодекс, башка мыйзамдар, Кыргыз Республикасынын Президентинин жарлыктары, Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн токтомдору, жергиликтүү өз алдынча

башкаруу органдарынын актылары жана эмгектик укук ченемдерин камтуучу жергиликтүү ченемдик актылар менен жүзөгө ашырылат. Ошол эле маалда Кодекстин долбоорунун 2-беренесинде тиешелүү кызмат ордуна коюлуучу квалификациялык талаптарга ылайык атайын билими жана көндүмдөрү бар Кыргыз Республикасынын жарандары жүзөгө ашыруучу эмгек иши.

Ошондуктан Кыргыз Республикасынын Эмгек кодекси бир түрдүү коомдук мамилелерди – эмгек мамилелерин системалуу жөнгө салынышын камсыз кылган ченемдик укуктук акт болуп саналат.

“Мамлекеттик жарандык кызмат жана муниципалдык кызмат жөнүндө” Кыргыз Республикасынын Мыйзамы тиешелүү чөйрөдөгү – мамлекеттик жарандык кызмат жана муниципалдык кызмат чөйрөсүндөгү өзгөчө маанилүү коомдук мамилелерди жөнгө салган ченемдик укуктук акт болуп эсептелинет. Ошону менен бирге бул чөйрө эмгек мамилелерине да карайт.

Бул укуктук мамилелерди жөнгө салуунун учурдагы системасы жалпы жана жеке катары мүнөздөлөт. Бардык эмгек мамилелери үчүн жалпы нормалар Эмгек кодексинде, ал эми жеке нормалар Мыйзамда “кызмат өтөөнүн өзгөчө шарттарында” каралган.

Ченемдик укуктук актылар башка ченемдик укуктук актылар менен жөнгө салынбаган же жетиштүү түрдө жасалбаган тигил же бул коомдук мамилелерди укуктук жактан жөнгө салууга болгон реалдуу муктаждыктарга жараша кабыл алынышы керек.

Негиздеме катта Кодекстин долбоору мамлекеттик жарандык кызмат жана муниципалдык кызмат чөйрөсүндөгү мыйзамдарды жана эмгек мыйзамдарын Кодекс түрүндөгү бирдиктүү бүтүн актка бириктирүү жолу менен системалаштыруу максатын көздөй турганы белгиленген.

Бирок Кодекс азыр кандай иштелип чыкса, ошол түрүндө системалаштырылды деп айта алабызбы? Кыргыз Республикасынын мыйзамдарында “мыйзамдарды системалаштыруу” деген аныктама жок. Маалымат берүүчү, илимий адабияттарда “мыйзамдарды системалаштыруу” дегенге укук булактарын (биринчи кезекте ченемдик укуктук актыларды) бирдиктүү, ирээтке келтирилген системага салуу боюнча мамлекеттик органдардын жана жеке жактардын максаттуу иши деген аныктама берилген.

ЖӨБ Союзунун баамында, Кодекстин долбоорун иштеп чыгууну системалаштыруу деп атаганга болбойт. Мунун бир нече себеби бар: укук булактарынын саны көп эмес, эски ченемдик укуктук актылар жокко чыгарылып же өзгөртүлгөн эмес; долбоор ушундай укуктук мамилелерди жөнгө салган олуттуу жаңы ченемдерди камтыбайт.

Мындан тышкары мыйзамдарды системалаштыруунун бир түрү катары консолидациялоо учурунда укуктук жөнгө салуунун предмети боюнча

жана ченемдик укуктук актылардын юридикалык күчү боюнча бир нече окшош болгондор биригип, ирилешип, жаңы ченемдик актыга кошулат. Ошону менен бирге мындай актыга кирген айрым ченемдик укуктук актылар күчүн жоготот. Бирок бул жолу андай болгон жок.

Кодекстин долбооруна “Мамлекеттик жарандык кызмат жана муниципалдык кызмат жөнүндө” Кыргыз Республикасынын Мыйзамындагы ченемдер жана КР Эмгек кодексиндеги ченемдердин бир бөлүгү кирген. Ошол эле маалда “Мамлекеттик жарандык кызмат жана муниципалдык кызмат жөнүндө” Кыргыз Республикасынын Эмгек кодекси толук көлөмдө бириктирилди деп айтууга болбойт. Мындан тышкары Эмгек кодекси күчүн жоготкон жок жана иштеп жатат. Ал эми жаңы Кодексте (долбоордо) Эмгек кодексинин көпчүлүк ченемдери өзгөртүүсүз эле кайталаанып жатат. Бир кодексин ченемдерин кайра кайталоонун маңызы болбойт. Атүгүл ченем жаратуу техникасынын көз карашынан алып караганда, буга жол берилбеши керек. Ошол эле маалда Кодекстин долбоорундагы ошол ченемдер (мисалы, социалдык өнөктөштүк тууралуу, эмгекти ченемдөө тууралуу, кепилдиктер жана компенсациялар тууралуу, эмгекти коргоо тууралуу, материалдык жоопкерчилик тууралуу) мамлекеттик же муниципалдык кызматчылар үчүн гана эмес, “калган бардык кызматкерлер” үчүн кепилденгенден эч айырмаланбайт.

Кодекстин долбооруна даярдалган негиздеме катта мамлекеттик жарандык кызмат жана муниципалдык кызмат жаатындагы мыйзамдар менен эмгек мыйзамдарын укуктук жактан жөнгө салынышын бөлүү үчүн өбөлгө болгон жагдайлар келтирилген. Кызматчылар менен мамлекеттик органдардын, жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын ортосундагы эмгектик (кызматтык) өз ара мамилелер боюнча негизги маселелер Кыргыз Республикасынын эмгек мыйзамдары менен жөнгө салынып келүүдө. Ошону менен катар мындай мамилелердин, эмгек (кызматтык) мамилелердин айрым өңүттөрү жөнгө салынбай кала берүүдө, окшош мамилелерге карата мамлекеттик жарандык кызмат менен муниципалдык кызмат жөнүндө мыйзамдар жана эмгек мыйзамдары колдонулуп келатат.

Бирок жогоруда сөз болгон бардык жагдайлар мамлекеттик жарандык кызмат менен муниципалдык кызмат жөнүндө мыйзамдарды жана эмгек мыйзамдарын бөлүү үчүн өбөлгө деп эсептөөгө жол бербейт.

Бул мамилелерди бөлүү үчүн принципалдуу айырмачылыктарды негиздеп берүү зарыл. Ал айырмачылыктар мамлекеттик жарандык кызматтагы жана муниципалдык кызматтагы мамилелерди эмгек мамилелери эмес, айталы, административдик деп эсептөөгө жол бербек. Ошондой учурда гана Кодекс “Ченемдик укуктук актылар жөнүндө” Кыргыз Республикасынын Мыйзамындагы ченем-

дерге шайкеш иштелип чыкты деп айтууга болот.

Жогоруда сөз болгон, мамлекеттик жарандык кызмат жана муниципалдык кызмат жөнүндө мыйзамдарды, эмгек мыйзамдарын бөлүү үчүн өбөлгө болгон жагдайлар чындыгында Кыргыз Республикасынын колдонуудагы мыйзамдарына шайкеш келет. Айталы, Кыргыз Республикасынын Эмгек кодексинин 6-беренесине ылайык, ушул Кодекс, эмгектик укук ченемдерин камтуучу мыйзамдар жана башка ченемдик укуктук актылар иш берүүчү менен эмгек келишимин түзүшкөн бардык кызматкерлерге жайылтылат. Кызматкерлердин айрым категорияларынын (мамлекеттик жарандык кызматчылар жана муниципалдык кызматчылар) эмгегин укуктук жактан жөнгө салуунун өзгөчөлүктөрү Эмгек кодекси жана башка ченемдик укуктук актылары менен белгиленет.

Ошол эле маалда негиздеме катта көрсөтүлгөн жагдайлар да бар жана алар Эмгек кодекси менен “Мамлекеттик жарандык кызмат жана муниципалдык кызмат жөнүндө” Кыргыз Республикасынын Мыйзамына тийиштүү өзгөртүүлөрдү киргизүүнү талап кылып турат. Мисалы, мыйзамда мамлекеттик жарандык кызматчылардын жана муниципалдык кызматчылардын ишинин өзгөчөлүктөрүн эсепке алыш керек. Ал эми Кыргыз Республикасынын Эмгек кодексине дагы бир өзгөртүү киргизиш керек: мамлекеттик жарандык кызматчылардын жана муниципалдык кызматчылардын ишиндеги “Мамлекеттик жарандык кызмат жана муниципалдык кызмат жөнүндө” Кыргыз Республикасынын Мыйзамы менен жөнгө салынбай калган бөлүгү Кыргыз Республикасынын Эмгек кодексинин ченемдери менен жөнгө салынат деп өзгөртүүлөрдү киргизиш керек.

Колдонуудагы Мыйзамга башка дагы өзгөртүүлөрдү киргизүү максатка ылайык болмок: кызматка киришүү жана кызматты токтотуу маселелерин кошпогондо, бул Мыйзамдын күчүн саясий, атайын кызматтарды ээлеген адамдардын ишине жайылтуу. Бул өзгөртүүлөргө зарылчылык бир жагдай менен шартталды. “Мамлекеттик жарандык кызмат жана муниципалдык кызмат жөнүндө” Кыргыз Республикасынын Мыйзамынын колдонулушу саясий мамлекеттик жана муниципалдык кызматтарды ээлеген адамдарга жайылтылбагандыктан (3-берене) кызматтардын бул категорияларына киргендер мамлекеттик жана муниципалдык кызматчыларга кепилденген укуктардын көбүн колдоно албай жаткан кырдаал түзүлдү. Мисалы, узак мөөнөттүү өргүүгө чыгуу укугу; ден соолугун чыңдоо боюнча жөлөк пул жана башка жеңилдиктерди алуу укугу. Айталы, мэриялардын жана айыл өкмөт аппаратынын кызматкерлерине класстык чен ыйгарылат, ал эми мэрлерге жана айыл өкмөт башчыларына ыйгарылбайт. Иш жүзүндө бул муниципалитеттердин кызматкерлери менен башчылары алган айлык акынын ортосунда айырманын пайда болушуна алып келди. Себеби класстык чен үчүн кошумча

акча берилет. Бул Мыйзамда саясий кызматтарды ээлеген адамдардын иши ушундай адамдардын статусу жөнүндөгү өзүнчө мыйзам менен жөнгө салынаары айтылган. Бирок мындай мыйзам кабыл алынган эмес, ал эми ушул тапта бул адамдардын эмгек мамилелери Кыргыз Республикасынын Эмгек кодекси менен жөнгө салынып келет.

Мындан тышкары саясий жана атайын кызматтарды ээлеген адамдарга класстык чендерди ыйгарууга тийиштүү мыйзамдарда боштуктар бар. “Мамлекеттик жарандык кызмат жана муниципалдык кызмат жөнүндө” Кыргыз Республикасынын Мыйзамынын 15-беренесине ылайык, класстык чен – бул административдик кызмат ордун ээлеген кызматчылардын ар бирине өзүнчө ыйгарылуучу атайын наам. Мыйзамдын колдонуудагы редакциясы боюнча, класстык чен административдик кызмат ордун ээлеген кызматчыларга гана ыйгарылышы керек. Бул Мыйзам “саясий мамлекеттик кызмат”, “атайын мамлекеттик кызмат” жана “саясий муниципалдык кызмат” деген түшүнүктөргө аныктама бергендиктен, аталган Мыйзамда “класстык чен” деген түшүнүктүн аныктамасын төмөнкүдөй редакцияда баяндоо максатка ылайык болмок: “Класстык чен – бул билимине, ээлеген кызматына, иш стажына жана Кыргыз Республикасынын мыйзамдарында белгиленген башка жагдайларга ылайык Кыргыз Республикасынын мамлекеттик жана муниципалдык кызматтардын Реестринде белгиленген саясий мамлекеттик же муниципалдык кызматты, административдик мамлекеттик же муниципалдык кызматты ээлеген ар бир адамга жеке ыйгарылган атайын наам”.

Кыргыз Республикасынын Эмгек кодексин да дыккат анализдеп чыгыш керек. Айталы, Кодекстин 6-беренесинде “Ушул Кодекс, эмгектик укук ченемдерин камтуучу мыйзамдар жана башка ченемдик укуктук актылар төмөнкүдөй адамдарга: ушул Кодекстин 427-беренесинде көрсөтүлгөн адамдарды кошпогондо, аскердик кызмат милдеттерин аткаруу учурунда аскер кызматчыларына; ички иштер органдарынын катардагы жана жетекчи курамынын адамдарына; жазык-аткаруу системасынын жана башка укук коргоо органдарынын адамдарына колдонулбайт” деп айтылган.

Колдонуудагы Мыйзамдын концепциясына ылайык, кызматчылардын жогоруда айтылган категориялары да мамлекеттик кызматтын тутумуна кирет. Бул кызматчылардын кызмат өтөө тартиби жөнүндө өзүнчө ченемдик укуктук актылар бар. Ошондуктан аларды бирдиктүү актыда топтоштуруу мамлекеттик жана муниципалдык кызмат чөйрөсүндөгү мыйзамдарды системалаштыруу боюнча максаттарга жеткирмек. Бирок сунушталып жаткан долбоор мындай түрдөгү жоболорду камтыган жок.

Келтирилген мисалдар мамлекеттик жана муниципалдык кызматты жөнгө салуу чөйрөсүндө ушул тапта бар болгон көйгөйлөрдүн бир гана бөлүгү.

Жогоруда айтылгандарды эсепке алуу менен,

КР ЖӨБ Союзу Кодекс түрүндө өзүнчө ченемдик укуктук актыны иштеп чыгуу максатка ылайык келбей турганын белгилейт. Себеби бул Кодекс ушул чөйрөдөгү бардык болгон ченемдик укуктук актыларды бирдиктүү актыга топтоштурбастан, алар-

дын экөөндөгү ченемдерди гана кайталап жатат. Ошону менен бирге ЖӨБ Союзу муниципалдык кызмат жана эмгек мамилелери чөйрөсүндөгү мыйзамдарды бири бирине үндөштүрүү зарыл болгонун белгилейт.

ЖӨБ органдарынын ишин баалоого проба-цияны кошууга каршы пикир

“Пробация жөнүндө” Кыргыз Республикасынын Мыйзамынын 34-беренесине ылайык, проба-цияны жүзөгө ашыруунун натыйжалуулугу (рецидивди төмөндөтүү, социалдык-укуктук жардам көрсөтүү программаларына тартылгандардын саны, түзүлгөн жана иштеп жаткан реабилитациялоо борборлорунун (социалдык жатаканалардын) саны жана башкалар) Кыргыз Республикасынын Өкмөтү тарабынан иштелип чыккан усулга ылайык жүргүзүлүүчү жергиликтүү мамлекеттик администрациянын жана жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын ишине баа берүүнүн критерийлеринин бири болуп саналат.

ЖӨБ Союзу аталган Мыйзамдын 34-беренесинин, ошондой эле берилген усулдун жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын ишин баалоого тиешелүү болгон бөлүгүндөгү ченемдери Кыргыз Республикасынын Конституциясынын ченемдерине төмөнкү себептерден улам каршы келет деп эсептейт.

“Пробация жөнүндө” Кыргыз Республикасынын Мыйзамынын ишке ашырылышы тууралуу жергиликтүү мамлекеттик администрациялардын жана жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын маалыматтарынын негизинде эффективдүүлүктү баалоо сунушталууда. Баалоонун көрсөткүчтөрү төмөнкүлөрдү камтыйт: Пробация жөнүндө Кеңештин Планында аткарылган иш-чаралардын саны; социалдык камсыздоо чөйрөсүндөгү мыйзамдарга ылайык социалдык жөлөк пул, пенсия жана компенсация чегерилген проба-циянын кардарларынын саны; реабилитациялык борборлордо (социалдык жатаканаларда) жайгаштырылган проба-циянын жумуш менен камсыздалган кардарларынын саны; билим алып жаткан проба-циянын кардарларынын саны; укуктарын жана документтерин калыбына келтирген проба-циянын кардарларынын саны.

“Пробация жөнүндө” Кыргыз Республикасынын Мыйзамынын 33-беренесине ылайык, жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары проба-циянын учурдагы милдеттерин чечүүдө жана айкын иш-чараларын аткарууда проба-ция органдары менен өз ара аракеттенет жана аларга көмөк көрсөтөт. Бул берененин мазмуну боюнча, жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары проба-циянын конкреттүү иш-чараларын аткарбайт, алар көмөк

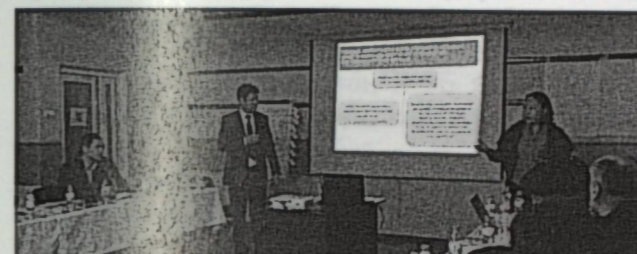
көрсөтөт. Ошондуктан бул иш-чаралардын жыйынтыктары ЖӨБ органдарынан толук көз каранды болбойт жана алардын ишинин эффективдүүлүгүн баалоодо критерий боло албайт.

Эффективдүүлүктү баалай турган көрсөткүчтөр катары каралган критерийлерди жергиликтүү мамлекеттик администрациялардын ишинин натыйжалуулугун баалаган учурда колдонсо болот. Себеби аталган Мыйзамдын 32-беренесине ылайык, жергиликтүү мамлекеттик администрациялар жергиликтүү деңгээлде проба-цияга катышкан жана проба-ция тутумун түзгөн министрликтердин, мамлекеттик комитеттердин, администрациялык ведомстволордун аймактык бөлүмдөрүнүн жана жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын ишин координациялайт. Жалпысынан бул көрсөткүчтөр жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын эмес, ыйгарым укуктуу мамлекеттик органдардын функциялары жана ыйгарым укуктары болуп саналат. Мындай иш-чараларды жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарына өткөрүп берүү идеясы Кыргыз Республикасындагы жергиликтүү өз алдынча башкарууну түзүүнүн конституциялык максаттарына карама каршы келет. Себеби жергиликтүү өз алдынча башкаруу биринчи кезекте жергиликтүү маанидеги маселелерди чечүү максатында түзүлөт. Ал эми жарандарды социалдык жактан камсыз кылуу, жумушка орноштуруу, билим берүү, документтерди берүү жергиликтүү маанидеги маселелерге кирбейт, булар – мамлекеттин функциялары болуп саналат. “Жергиликтүү өз алдынча башкаруу жөнүндө” Кыргыз Республикасынын Мыйзамында жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары жана алардын кызмат адамдары тарабынан жарандардын тикелей эрк-ниетин билдирүү жолу менен чечилүүчү, тиешелүү аймактагы калктын турмуш-тиричилигин камсыз кылуу маселелери жергиликтүү маанидеги маселелер деп таанылган. Мисалы, калктуу конуштарда муниципалдык жолдордун иштешин камсыз кылуу, жалпы пайдалануудагы жерлерге жарык берүүнү уюштуруу жергиликтүү маанидеги маселелер деп эсептелет.

Жогоруда баяндалгандарды эсепке алуу менен, КР ЖӨБ Союзу проба-циянын жыйынтыктарын ЖӨБ органдарынын ишин баалоо усулуна кошуу максатка ылайык келбейт деп эсептейт.

ЖӨБ Союзунун жаңылыктары

Ошто муниципалитеттердин өкүлдөрү жергиликтүү жамааттын уставдарын жаңылашты

Кыргыз Республикасынын Жергиликтүү өз алдынча башкаруулар Союзу муниципалитеттердин өкүлдөрү жана пилоттук муниципалитеттердин жумушчу комиссияларынын мүчөлөрү үчүн жергиликтүү жамааттардын уставдарын жаңылоо боюнча Ош облусунда тренинг-семинар өткөрүштү. Бул семинар USAIDдин “Ийгиликтүү аймак” Долбоорунун алкагында өттү.

Семинардын жүрүшүндө катышуучулар жергиликтүү жамааттын уставдарын кабыл алуудагы ролун, анын маанисин, жергиликтүү жамааттын Уставы жергиликтүү кеңештин Уставынан жана айыл өкмөтү жөнүндө Жободон эмнеси ме-

нен айырмаланын карап чыгышты.

Бул семинарлар жергиликтүү жамааттын Уставдарынын ишин жакшыртуу боюнча муниципалитеттердин өкүлдөрүнүн жана жумушчу комиссиялардын мүчөлөрүнүн потенциалын күчтөндүрүү максатын көздөйт. Бул иштер жарандардын чечим кабыл алуу процессине, муниципалдык кызмат көрсөтүүлөрдү башкарууга, гендердик мамилени эсепке алып, калктын социалдык жактан аялуу катмарларын тартуу менен коомдук ресурстарды башкарууга катышуу укуктарын жана мүмкүнчүлүктөрүн ишке ашырууга багытталган.

Семинардын жыйынтыгында муниципалитеттердин өкүлдөрү жергиликтүү жамааттын жана калктын социалдык жактан аялуу катмарларын тартуу менен уставдарды кабыл алуу жана жаңылоо ишинде тажрыйбага ээ болушту. Мындан тышкары семинардын катышуучулары жергиликтүү жамааттын Уставын жаңылоо Планын жана графигин иштеп чыгып, жооптуу адамдарды аныктап алышты.

КР Жогорку Кеңеши кабыл алган мыйзамдар жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын ишине кандай таасирин тийгизүүдө?

Кыргыз Республикасынын Жергиликтүү өз алдынча башкаруулар Союзу жана Өнүктүрүү саясат институту Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңеши менен жергиликтүү жамааттын, жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын ортосунда түз байланыштын жаңы механизмдерин түзүүгө багытталган демилге көтөрүштү.

2019-жылдын 26-июнунда Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинде региондордун, жергиликтүү жамааттардын өнүгүүсүнө КР Жогорку Кеңеши кабыл алган чечимдердин таасири тууралуу Баяндаманын методологиясынын жана статусунун бет ачары болду.

Ага Жогорку Кеңештин депутаттары жана кыз-

маткерлери, жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын, жергиликтүү кеңештердин, ЖӨБ Союзунун, Өнүктүрүү саясат институтунун өкүлдөрү жана эксперттер катышты.

ЖӨБ Союзунун директору Өмүрбек АЛ-МАНБЕТОВ ушул тапта Жогорку Кеңеш менен жергиликтүү кеңештердин ортосунда тыгыз жана түз байланыш жоктугун, бул жергиликтүү деңгээлде парламенттик демократияны бекемдөө үчүн жетишсиз болуп жатканын белгиледи. Ошону менен катар Баяндаманы туруктуу негизде киргизүү жергиликтүү жамааттар менен түз байланышка өбөлгө болмокчу.

Өнүктүрүү саясат институтунун башкаруу

төрайымы Надежда ДОБРЕЦОВА мыйзам жаратуу иши эффективдүү болушу үчүн кабыл алынып жаткан мыйзамдардын оң жана терс таасири тууралуу Жогорку Кеңешке ишенимдүү маалымат берилип турушу керектигин белгиледи: “Баяндаманы кабыл алуу айрым мыйзамдар эмне үчүн аткарылбай жатканын аныктоого жана маселени чечүүнүн ыктымал варианттарын караштырууга жол ачат. Баяндама аналитикалык документ жана презентация форматында Жогорку Кеңешке жана башка кызыкдар адамдарга берилип турат”.

Өз кезегинде КР Жогорку Кеңешинин депутаты Кенжебек БОКОЕВ Баяндама айрым мыйзамдарды мамлекеттик органдар жана жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары кантип аткарып жатканын, бул мыйзамдарды аткарууга эмнелер бут тосуп жатканын чагылдырган индикатор бо-

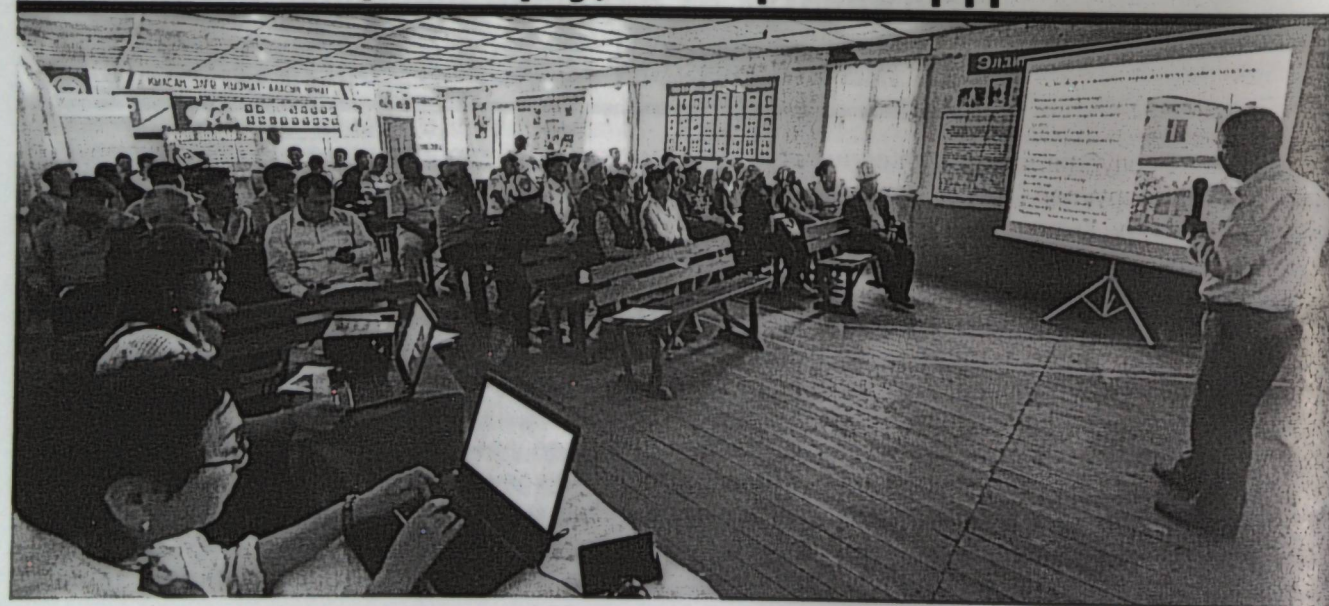
луп берээрин белгиледи. Депутат КР Жогорку Кеңешинин Конституциялык мыйзамдар, мамлекеттик түзүлүш, сот-укуктук маселелер жана Регламент боюнча комитети жыл сайын Баяндаманы берип туруу идеясын колдогонун, жумушчу топ түзүлүп, жакын арада тийиштүү документтерге кол коюларын кошумчалады.

“Айыл өкмөтүнүн, шаар мэрияларынын жана жергиликтүү кеңештердин өкүлдөрү мындай Баяндаманы даярдоо идеясын жигердүү түрдө колдоп жатышат. Себеби мыйзамдык актылар укуктук экспертизанын көз карашынан эмес, анын практикада колдонулушу, жеринде аткарылышы боюнча бааланат. Мына ушул иште Жогорку Кеңештин депутаттарынын колдоосу керек”, - деп сөзүн жыйынтыктады КР ЖӨБ Союзунун директору Өмүрбек АЛМАНБЕТОВ.

ЖАРАНДАРДЫН ЖӨБГО КАТЫШУУСУ

Гуляим ШАМШИДИНОВА,
ЭҮЖӨБОЖ Долбоорунун
мыкты практика боюнча адиси

Жамааттын, ЖӨБдүн жана мамлекеттин айылдык чогулуштарда үч тараптуу диалогу: ичүүчү жана сугат суу, мектептер жана мектеп транспорту, электрлештирүү

Жергиликтүү мамлекеттик органдардын катышуусу менен Чүй облусунун максаттуу муниципалитеттеринде өткөн айылдык чогулуштардын жыйынтыгы тууралуу баштапкы маалымат “Муниципалитет” журналынын 2019-жылы чыккан бир санында жарыяланган. Ал макала “Акимдер айылдык чогулуштарга эмне үчүн катышууда? Райондук жергиликтүү мамлекеттик администрациялар менен ЖӨБдүн ийгиликтүү өз ара аракеттенүүсүнүн мисалдары” деп аталат. Бул теманы улай, ушул макалада ЭҮЖӨБОЖ Долбоорунун максаттуу муниципалитеттеринде өткөн чогулуштарда жергиликтүү жамаат көтөргөн эң орчундуу жана көйгөйлүү маселелерди талдайбыз. Бул көйгөйлөрдүн ар бири Кыргыз Республикасынын дээрлик бардык элеттик муниципалитеттеринде көп кездешет. Ошондуктан ЖӨБ органдарынын жетекчилери өздөрү үчүн пайдалуу маалымат таба алышат деген ойдобуз.

Элеттик муниципалитеттердин жергиликтүү жамааттары чогулуштарда айыл өкмөт башчыларынын 2018-жыл ичинде СЭӨП жана БАПтын алкагында аткарган иштери тууралуу отчету менен тааныша алышты, БМЖБ топторунун төрагалары 2018-жыл үчүн айыл өкмөтүнүн ишине жүргүзүлгөн мониторинг жана баалоонун жыйынтыктарын беришти. РИИБ, РЭС, райондук билим берүү бөлүмдөрү, салык, Кадастр жана кыймылсыз мүлккө укуктарды каттоо департаменти, ветеринардык кызмат, финансылык башкаруу, ДП, МАИ ж.б. өңдүү мамлекеттик органдардын, мекемелердин, ишканалардын аймактык бөлүмдөрүнүн (мындан ары – МОАБ) өкүлдөрү өз ишинин натыйжалары менен бөлүштү. Узаган жыл ичинде жасалган иштердин жыйынтыктары тууралуу элге маалымат берген соң ЖӨБ органдары жана маморгандардын өкүлдөрү жергиликтүү жамаатты кызыктырган суроолорду жана сунуштарды талкуулашты.

Ичүүчү суу

Көпчүлүк муниципалитеттерде чогулуштардын катышуучулары таза сууга көйгөйүн көтөрүп жатышты: айылдарда жана жаңы конуштарда суу жок, бар болсо да кыска убакытка суткасына бир жолу берилет, айрымдардын шалаакылыгынан же кожоюндардын үйдө болбогонунан улам таза суу жөн эле агып жатат. Жашоочулар суу түтүк тарамдарын мүмкүн болушунча тезирээк ондоп берүүнү, муну менен эң зарыл ресурс – таза суу менен камсыз кылууну өтүнүштү. ЖӨБ органдарынын жетекчилери бул көйгөйдү чечүү үчүн көп каражат, тыштан жардам керек экенин айтышты. РМА өкүлдөрү бул чөйрөдөгү чоң көйгөйлөрдүн себептерине токтолушту: өткөн кылымдын 60-70-жылдары курулган суу түтүктөрүнүн эскилиги жетти; суу түтүк куурлары начар жылууланып, мындан улам куурлар тоңуп калбасын деп сууну агытуу зарыл; жайында бак чарбагын сугаруу үчүн ичүүчү суу колдонулуп жатат. Мисалы, көп кабаттуу

үйлөрдүн жашоочулары жайында жеке үйлөрдүн кожоюндары ичүүчү сууну чарбакты сугарууга колдонгондуктан суу келбей калаарын айтып даттанышууда. Мындан улам кызыкчылыктар кагылышы орун алып жатат: жеке турак жайдын ээлери суу болбосо чарбактары кургап калаарын айтышса, көп кабаттуу үйлөрдүн тургундары кандай гана болбосун, суу үзгүлтүксүз берилип турушун талап кылууда. Талкуу маалында бул көйгөй башка бир артыкчылыктуу маселенин башын чыгарды – сугат суу тартыш болууда.

ЖӨБ органдарынын бузуулар боюнча иштерди караган комиссиясы жана экологиялык, техникалык коопсуздукту көзөмөлдөгөн ыйгарым укуктуу орган бак-дарактарды сугарууда ичүүчү сууну колдонгон адамдарга айып салууга укуктуу. Бузуулар жөнүндө кодекстин 74-беренесине ылайык, жеке жактар үчүн айыптын көлөмү 1000 сомду, юридикалык жактар үчүн 5000 сомду түзөт.

ЖӨБ органдарынын көпчүлүк жетекчилери райондук мамминистрациянын жана тийиштүү МОАБ өкүлдөрүнө ичүүчү сууга өтө муктаж болгон көйгөйлүү участкторго барып, адамдар менен жеринде сүйлөшүп, бул көйгөйдү чечүү үчүн реалдуу биргелешкен пландарды түзүүнү сунуш кылышты. Жергиликтүү жамааттан да маселени Лебединовка айылдык аймагынын (Чүй облусунун Аламүдүн району) мисалында чечүү сунушу түштү. Аталган айылдык аймакта төрт артезиан скважинасын бургулап, суу жетишсиздиги көйгөйү чечилген. Чогулуштардын биринде ичүүчү сууга эсептегич орнотуу темасы кызыктуу диалог менен жыйынтыкталды. Жашоочулардын бири баарында эле мал жана чарбак бар экенин, ушундан улам эсептегичтерди орнотууга зарылчылык жоктугун айтты. Бирок жашоочулардын бири да бул сунушту колдогон жок. Ал эми аксакалдардын бири жалпы элдин пикирин мындайча жеткирди: “Суу акча экенин түшүнүшүбүз керек. Эсептегичтер керек. Алар сууну канчалык керектеп жатканыбызды реалдуу көрсөтүп берет жана аны үнөмдөөгө шарт түзөт. Канча жылдан бери бул көйгөй чечилбей келди эле. Ал эми азыр болсо ар бир короого таза суу келет”.

Ичүүчү сууну берүү боюнча кызмат көрсөтүүнү так жөнгө салуу көйгөйү элетте бардык жерде бо-

луучу көрүнүш. Бүгүнкү күндө жамаат ичүүчү суу үчүн кызмат көрсөтүүгө акы төлөө зарыл экенин, суу менен жабдуу системасын жөнгө салуунун так механизми болушу үчүн сууга катаал көзөмөл жасалышы керектигин, бул болсо электр энергиясы өңдүү ресурсту, акча каражаттарын үнөмдөөгө, эң негизгиси – келечек муунга таза суунун запасын калтырууга жол берээрин түшүнүп калганы жакшы көрүнүш.

“Ичүүчү суу жөнүндө” КР Мыйзамынын 6-беренесине ылайык, керектөөчүлөрдү чарбалык-ичүүчү суу менен жабдуу коомдук келишимдердин негизинде жүргүзүлөт. Коомдук келишимде келишимдин предмети – керектөөчүнү чарбалык-ичүүчү суу менен жабдуу белгиленген ченемдиктен аз эмес санда жана «Ичүүчү суунун» стандартынын талаптарына ылайык келген сапатта үзгүлтүксүз камсыз кылуу каралат, ошондой эле керектөөчүнүн берилген чарбалык-ичүүчү суу менен жабдуу үчүн акы төлөөсүнүн мөөнөттөрү макулдашылат. Керектелүүчү суунун саны чарбалык-ичүүчү суу керектөөчүнүн ар бири үчүн суу менен жабдуу ишканасы тарабынан орнотулуучу жекече суу ченөөчү приборлор (суу ченегичтер) боюнча аныкталат. Орнотулган жекече суу ченөөчү приборлор (суу ченегичтер) суу менен жабдуу ишканасынын балансына алынат жана анын менчиги болуп саналат.

Электрлештирүү

Электрлештирүү жана көчөлөрдү жарыктандыруу маселеси боюнча өтө көп курч суроолор жана сунуштар түштү. Мисалы, адамдар РЭСтин ишине даттанышты. Биринчиден, дүмүрчөккө эсеп туура эмес жазылгандыктан адамдар бир нече жолу РЭСтин кеңсесине барууга мажбур. Өзгөчө алыскы айылдардан барып-келүү түйшүк жаратууда. Экинчиден, даттануулардын басымдуу бөлүгү контролёрлордун ишине байланыштуу болууда. Алар “акылдуу эсептегичтердин” көрсөткүчтөрүн өз алдынча чыгарып алып, дүмүрчөккө ашыкча сумманы жазып койгон учурлар сейрек эмес. Мындан улам эсептегичтеги көрсөткүчтөр менен дүмүрчөктөгү сандар шайкеш келбей калууда, дүмүрчөк болсо үй ээсинин колуна тапшырылбайт, жамгыр бообу, кар жаайбы – короого таштап кетишет. Үчүнчүдөн, адамдар РЭСтин иши

көзөмөлдөнбөй жатканына даттанышты. Жашоочулар бул уюм күч түзүмүнө окшошуп кетээрин, басым жана коркутуу болгондуктан эч ким “кыңк” эте албастыгын, адамдар алардан ачык эле коркушаарын айтышты. Ошондуктан ЖӨБ органы, РМА башчысы жана МОАБ өкүлдөрү катышкан дал ушул чогулушта РЭСтин тартипке келтирүүнү, алардын ишин көзөмөлгө алууну өтүнүп, адамдар ачык эле жардам сурашты. Талкуу маалында ЖӨБ органы ушул маселелерди аймактын бардык тургундарына, анын ичинде майыптар жана пенсионерлерге жеткиликтүү болгон жерде чечүүнү сунуш кылды. Мисалы, РЭСтин инспекторлоруна аптасына бир жолу белгилүү бир саатта айыл өкмөтүнө келүүнү сунуш кылышты. Ошондо адамдар убактысын, акчасын, эң негизгиси – ден соолугун коротпостон, болгон маселелерди ыкчам чече алышмак. РЭСтин өкүлдөрү бул сунушка толугу менен макул болушту. Алар айыл өкмөтүнө кайсы күнү жана кайсы саатта келээрин бир айдын ичинде аныктап алууну убада кылышты. Бул – ЖӨБ органдары МОАБ менен чогуу жашоочулар үчүн шарт түзүп жатканын, мамлекеттик же муниципалдык деп бөлүп отурбастан, кызмат көрсөтүүлөрдү жеткиликтүү кылганын тастыктаган жакшы мисал.

Көпчүлүк айылдык аймактарда электр линиялар өтчү жыгач устундар чирип кеткендиктен, адамдын өмүрү үчүн коркунуч жаратып жатканы айтылды. Жашоочулар чукул арада жаңы электр линияларын жана трансформаторлорду орнотуу зарыл экенин, себеби чыңалуу төмөн болгондуктан электр жарыгы көп өчүп, техникалар бузулуп, кышында үйлөр жылыбай жатканын айтышты. Ошондой эле жамааттын мүчөлөрү туризмди өнүктүрүү үчүн шарттарды түзүү керектигин, жыл сайын туристтердин саны көбөйүп жатканын, бул үчүн бардык көчөлөрдү, короолорду, жолдорду тартипке келтирип, чукул арада көчөлөрдү жарыктандырып, жаңы устундарды орнотуу керектигин белгилешти. Жашоочулар туризмди өнүктүрүп, айылдын жашоо шартын да жакшыртса болоорун айтышты. Чындыгында эле жалпысынан экономиканы өнүктүрүү көз карашынан алып караганда элеттик туризмдин келечеги бар. Элеттик туризм айыл чарбасынын эффективдүүлүгүн жогорулатуу механизмдеринин бири боло алат. Бул чөйрө көпчүлүк өлкөлөрдүн экономикасынын өзөгү болуп саналат. Мисалы, АКШда жана Батыш Европада акыркы 20 жылда элеттик туризм көз карандысыз жана өтө кирешелүү туристтик өнөр жайга айланды. Грецияда жана Кипрде элеттик туризм өлкөнүн экономикасынын өзөгү катары таанылган. Дүйнөлүк соода уюмунун баасы боюнча, 2020-жылга чейин туризмди өнүктүрүүнүн стратегиясында элеттик туризм беш багыттын бири катары аталган.

РЭСтин өкүлдөрү дээрлик бардык айылдык аймактарда электрлештирүү боюнча чоң көйгөйлөр бар болгонун айтышты. Себеби Советтер Союзу

маалынан бери устундары орнотуп жатканда бир көлөм эсепке алынчу. Ал эми азыр болсо электрди керектөөнүн көлөмү бир кыйла өстү. Буга техникалык жабдуулардын күчтүү түрлөрү – кир жуучу машиналар, компьютерлер, муздаткычтар ж.б. колдонулуп жатканы себеп болууда. РЭСтин өкүлүнүн жообу мындай болду: “Жарандардын жана ЖӨБ органдарынын расмий кайрылууларынын негизинде ушул жылдын планында каралган көйгөйлөр биринчи кезекте чечилет. Биз бардык түшкөн өтүнүчтөрдү туш келди карап чыга албайбыз. Себеби биз да өз бюджетибизди пландайбыз. Мыйзам боюнча, жаңы устундар жергиликтүү бюджеттин эсебинен орнотулат. Ал эми РЭСтин компетенциясына эски жыгач устундарды жана авариялык абалда тургандарын аламштыруу гана кирет”.

“Электр энергетикасы жөнүндө” КР Мыйзамынын 14-беренесине ылайык, лицензиялардын ээлерине (бөлүштүрүүчү ишкана) алар иштеген аймактагы бардык кардарларды электр менен жабдууну камсыз кылуу милдети жүктөлөт. Кардарлар алыскы райондордо электр менен жабдууну камсыз кылууга өтүнүч билдире алышат.

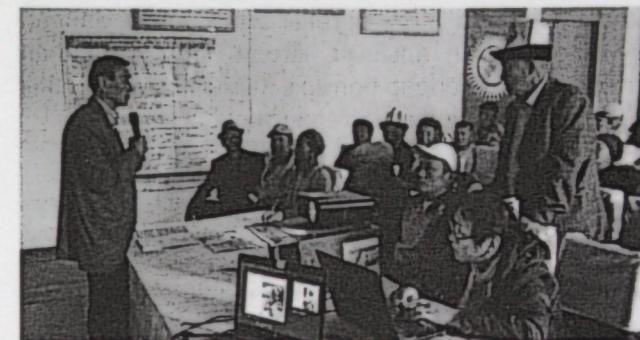
Бөлүштүрүүчү ишкана алты айдын ичинде өз эсебинен керектөөчүлөргө материалдарды сатып алуу, бөлүштүрүүчү ишкананын балансындагы энергия жабдууларын орнотуу жана ремонттоо боюнча материалдык чыгымдарын төлөп берүүгө милдеттүү.

Бөлүштүрүүчү ишкана алдын ала эскертилбестен электр энергиясын өчүрүп салуудан жана ГОСТтун талаптарына ылайык келбеген электр энергиясын берүүдөн улам пайда болгон керектөөчүлөргө келтирилген материалдык зыяны өз эсебинен төлөп берүүгө милдеттүү.

Электрлештирүү чөйрөсүндөгү көйгөйлөр өлкөнүн бардык элеттик муниципалитеттерине мүнөздүү көрүнүш. Электр менен жабдуу системасынын баары 70 жыл мурда курулган. Мындан улам элеттиктер эски электр линияларынын, чириген устундардын жана эски трансформаторлордун түйшүгүн тартып жатканы турган иш. Көпчүлүк элеттик муниципалитеттер дотацияда экенин эске алганда, бул көйгөйдү чечүү үчүн масштабдуу мамиле жасаш керек. Бул маселени терең изилдеп, электрлештирүү көйгөйүн чечүү боюнча масштабдуу бизнес пландарды түзүү максатында ЖӨБ органдары донордук уюмдарды жана долбоорлорду, эксперттик жамаатты тартып, мамлекеттик органдар, министрликтер менен тыгыз кызматташууга тийиш.

Мектептеги билим берүү

Айылдык аймактардын жашоочулары үчүн мектептеги билим берүү маанилүү багыт болуп калды. Жашоочулар мектеп имараттарында сапатыз ремонт, начар тамактануу, ата-энелерден акча чогултуу өңдүү маселелерди көтөрүштү. Элеттиктер “Камкорчулук кеңеши ата-энелерден акча чогултууга укугу барбы?” деп суроо узатышты. Мисалы,

айылдык аймактардын бириндеги БМжБ тобунун төрагасы кызыктуу факт тууралуу айтып берди: “Мониторинг жана баалоо процесси маалында мектептерде тамактануу чөйрөсүндө тартип жок экенин аныктадык: балдар кургап калган токочту жешет. Бул болсо мектептердеги тамактануу багытында коррупциялык тендерлерден кабар берет. Санэпидемстанция өңдүү түзүмдөр, фискалдык органдар сатып алуу процессин, мектептеги ашканаларды текшерип турушу керек. Ата-энелерден чогултулган акчага байланыштуу маселе да көп суроолорду жаратууда. Ата-энелер комитетинин төрагасы мектеп директорун акчаны кымырып алды деп айыптаса, директор акчаны кайда жана кантип сарптаганын түшүндүрө албай жатат. Атүгүл ата-энелер комитетине мугалимдерди кошуу аракети күч болууда. Мектептин жетекчилиги гезиттерге жазылууга эмненин негизинде ата-энелерден акча чогултуп жатканы белгисиз. Бирок бул гезиттерди биз да, балдарыбыз да көрө элекпиз. Мындан тышкары мугалимдерден да гезитке жазылуу үчүн 1500 сомдон кармап калышат экен. Мунун баары мыйзамсыз көрүнүш, чукул арада териштириш керек!”

Мектептеги азык-түлүктүн сапаты талаптарга жооп бербесе, же санитардык ченемдер жана эрежелер бузулса:

- прокуратура органдарына;
- билим берүүнүн райондук (шаардык) бөлүмдөрүнө (башкармалыгына);
- КР Мамлекеттик санитардык-эпидемиологиялык кызматтын аймактык бөлүмдөрүнө;
- мектеп администрациясына;
- КР Өкмөтүнө караштуу Монополияны жөнгө салуу боюнча мамлекеттик агенттиктин аймактык бөлүмдөрүнө (керектөөчүлөрдүн укуктарын коргоо бөлүмүнө) кайрылса болот.

АӨ башчысынын айтымында, мектептеги тамактанууга акча Билим берүү министрлигинин бюджетинен бөлүнөт. Министрлик тендерди өзү өткөрөт. Ошондуктан бул маселе ЖӨБ органынын компетенциясына кирбейт. Камкорчулук кеңешинин иши тууралуу айтсак, бул – коомдук уюм, ал жерде жетекчини адамдар өздөрү тандайт, жалпы чогулушта ата-энелердин акчасы кайда жана кантип сарпталаары чечилет. Демек чоң көйгөй адамдардын өзүндө жана бул уюмдун жетекчилигинде. АӨ башчысы камкорчулук кеңешинин чогулуштарына ЖӨБ органдарынын өкүлдөрүн чакырып турууну сунуш

кылды. Ошондо ЖӨБ органы эмне болуп, кандай чечимдер кабыл алынып, кимди, кантип шайлап жатканынан кабардар болмок. Кымырылган акчаны болсо прокуратура гана териштириши керек.

“Камкорчулук кеңеши жөнүндө” КР Мыйзамынын 6-беренесине ылайык, социалдык чөйрөдөгү мекемелерде же коомдук иште иш тажрыйбасы бар Кыргыз Республикасынын аракетке жөндөмдүү жарандары; ишкер чөйрөлөрдүн, илимий жана билим берүү уюмдарынын, маданий жана социалдык чөйрө мекемелеринин, өкмөттүк эмес жана эл аралык уюмдардын өкүлдөрү, коммерциялык жана коммерциялык эмес уюмдардын, студенттик жана ата-энелер бирикмелеринин өкүлдөрү Кеңештин мүчөлөрү боло алышат.

“Билим берүү жөнүндө” КР Мыйзамынын 43-1-беренесине ылайык, мамлекеттик же муниципалдык билим берүү уюмдарынын (мындан ары - билим берүү уюмдары) камкорчулук кеңештери гана Кыргыз Республикасынын мыйзамдарына каршы келбеген жеке жана юридикалык жактардын ыктыярдуу төгүмдөрүнөн жана кайрымдуулуктарынан, башка түшүүлөрдөн түзүлгөн финансылык жана башка материалдык каражаттарды ыктыярдуу негизде тартышы мүмкүн.

Билим берүү уюмуна финансылык жана башка материалдык жардам көрсөтүүлөр тууралуу окуучулардын ата-энелери үчүн кайрылуу маалыматтары, кирешелер жана чыгашалар жөнүндө отчеттор билим берүү уюмдарынын көрүнүктүү жана жалпыга жеткиликтүү жерлерине жайгаштырылышы керек.

Камкорчулук кеңеши тарабынан билим берүү уюму үчүн тартылган финансылык каражаттар атайын казыналык эсепке чегерилет жана билим берүү уюмунун камкорчулук кеңешинин чечими менен максаттуу арналыш боюнча пайдаланылат.

Камкорчулук кеңешинин төрагасы келип түшкөн финансылык жана материалдык каражаттар жана аларды сарптоо тууралуу отчетторду бербегени үчүн жоопкерчилик тартат.

Билим берүү уюмунун кызматчылары (жетекчиси, педагогикалык кызматчылар жана башкалар) өз мекемеси үчүн окуучулардан жана алардын ата-энелеринен (мыйзамдуу өкүлдөрүнөн) финансылык жана башка материалдык жардамдарды көрсөтүүнү талап кылууга укуксуз.

Чогулуштардын биринде пенсионер акимге кайрылып, “өз ишин жасай албай жатат” деп, райондук билим берүү бөлүмүнүн жетекчисин алмаштыруу

уну сунуш кылды. Аксакал бул сунушун мындайча түшүндүрдү: “Мектепке көзөмөлдүн жоктугунан улам мугалимдер жана мектеп жетекчилиги бир топ тартип бузууларга барып жатат. Педагогикалык жамаат үч кланга бөлүнүп, мунун айынан балдар да үч топко бөлүнүп алышты. Балдар дайыма мушташат, билим берүү деңгээли өтө төмөн, окуучулар сабакка катышпайт, ооруганын тастыктаган маалым катты эч ким талап кылбайт. Ушунун баары үчүн ким жооп берет?”. Мындай айыптоолорго райондук билим берүү бөлүмүнүн жетекчиси бир сүйлөм менен жооп кайтарып, бул тууралуу биринчи жолу угуп жатканын, эч кандай арыз түшпөгөнүн, расмий арыз түшөөр замат чара көрүлөөрүн айтты.

Теманы жаап жатып, окуучулардын ата-энелерине жана карапайым адамдарга кайрылууну туура көрдүк: ар бир райондо бештен 20га чейин муниципалитет бар. Ал жакта орточо 20 жана андан ашык мектеп бар. ЖӨБ органдары жана мамлекеттик органдар күн сайын көзөмөл жүргүзүп тура алышпайт. Мындай учурда албетте мектеп жетекчилигине жана педагогикалык жамаатка чоң жоопкерчилик жүктөлөт. Бирок ата-энелердин жоопкерчилиги да аз эмес. Алар жөн эле кыйкырып, сырттан байкоо салып тура бербеш керек, мектеп жетекчилигине коркуп, башка бирөө маселени чечип берет деп күтпөшү керек. Болбосо, адатта мындай көрүнүш чоң жанжал менен аяктайт. Ошондуктан мунун алдын алуу үчүн ата-энелер биргелешип же өз алдынча тийиштүү органдарга жазуу түрүндө расмий кайрылып, эмнелер тынчсыздандырып жатканын, кандай шектенүүлөрү бар экенин, кандай тартип бузуулар болуп жатканын айтып турушу керек. Төмөнкү органдарга кайрылса болот:

- жалпысынан координациялоо маселелери боюнча райондук мамлекеттик администрацияга (социалдык маселелер же билим берүү боюнча комиссиялар болушу мүмкүн, алар маселени иликтеп чыгышат)
- мектеп администрациясынын иши боюнча райондук билим берүү бөлүмүнүн башчысына;
- райондук ички иштер башкармалыгынын жетекчисине (жашы жете электердин иши боюнча инспекторго);
- ЖӨБ органына (балдар жана жаштар иштери боюнча);
- билим берүү чөйрөсүндөгү мыйзамдарга көзөмөл жүргүзүү боюнча прокуратурага.

Чогулуштар, жыйындар жана коомдук угуулар өндүү иш-чаралар маселени чечүүнүн эң натыйжалуу механизмдеринин бири болуп саналат. Бул иш-чараларда айылдык аймактагы маанилүү көйгөйлөр талкууга коюлат, ал жерде ЖӨБ органы жергиликтүү жамаат менен чогуу чечим кабыл алат.

“Жергиликтүү өз алдынча башкаруу жөнүндө” Мыйзамдын 9-главасы, 58-беренеси. Жергиликтүү жамааттын мүчөлөрүнүн эрк-ниетин тике билдирүү формалары

Жамааттын мүчөлөрү менен талкуулоону талап кылуучу жергиликтүү маанидеги маанилүү маселелер боюнча чечимдерди кабыл алуу үчүн жергиликтүү жамааттар курултайларды, чогулуштарды (жыйындарды) жана башка эрк-ниетти тике билдирүүнүн формаларын өткөрө алышат.

Окуучулар үчүн коомдук транспорт

Көпчүлүк айылдык аймактарда окуучулар үчүн коомдук транспорт маселеси көйгөй жаратып келет. Жашоочулар маршруттук БУСтардын ишине даттанышууда. Айдоочулар окуучулардан да 10 сом акыны талап кылышат. Эгерде окуучуда беш сом болсо, аны салбай кетишет. Ошонун айынан балдар суукта, жамгырда бир нече километрди жөө басып өтүүгө мажбур. Алар кечигип, үчүнчү же төртүнчү сабакка келишет. Көптөр ооруп калып, сабакка да катышпай калышат. Ошондуктан жашоочулар окуучулар үчүн беш сом көлөмүндө өзүнчө тарифти бекитип берүүнү же жол кире албоону талап кылышты. Мисалы, муниципалитеттердин биринде айыл өкмөтүнүн жетекчилиги айдоочулар менен келишим түзүп, жергиликтүү бюджеттен 4000 сом бөлүп берген. Бул үчүн айдоочулар окуучуларды 5 сомго жеткирип турмак. Бирок убакыт өтүп, бул сунуш айдоочулар үчүн пайдалуу болбой калган. Маселе чечилбегендиктен жергиликтүү жамаат бул көйгөйдү чогулушта кайрадан көтөрүп чыккан. ЖӨБ органы калктын суроо-талабына реакция жасап, бул маселени ыкчам чечип берди. Эми жергиликтүү бюджеттен “социалдык коргоо” беренеси боюнча айдоочуларга 5000 сом бөлүнөт, ал эми окуучулар коомдук транспортту акысыз колдонуп калышты. Бирок суроо жаралат: бул чыгашаларды кантип туура жол-жоболоштуруу керек? Мисалы, башка бир муниципалитеттин жетекчилигинен текшерүүчүлөр кайсы беренени негизинде окуучулар үчүн айдоочуларга акча төлөнүп жатканын сурашкан. Себеби “алыскы айылдын окуучуларына транспорт үчүн акы” деген берене жок. Мындай учурда тендер жарыялап, “социалдык коргоо” беренеси боюнча кызмат көрсөтүүнү сатып алуу же мамлекеттик социалдык заказдын алкагында балдардын жол киреси үчүн талон берүүнү уюштуруу туура чечим болмок.

Ошондой эле чогулуштарда коомдук транспорттун маршруттук линиялары элдин муктаждыктарын канааттандырбаганы, өзгөчө айылдык аймактарда бир айылдан экинчисине жетүү чоң түйшүк экени сөз болду. Айылдардын аймактары кеңейип, калктын

саны өсүп, жаңы конуштар көбөйгөндүктөн жашоочулар автобустардын жана БУСтардын маршруттук линияларын узартууну суранып жатышат. Транспорт министрлигинин маалыматы боюнча, бүгүнкү күндө жеке же муниципалдык жүргүнчү ташуучу автотранспорт ишканалары бар, мамлекеттик ишканалар жок. Ошол эле маалда жер-жеринде бардык маршруттук линиялар КР Транспорт жана жол министрлигине караштуу Автомобиль, суу транспорту жана салмак габаритти контролдоо агенттигинин аймактык башкармалыгы менен макулдашылат. Алардын негизги рычагы – маршруттук линияларга лицензияларды берүү жана ишин жөнгө салуу. Бишкек шаарынын четиндеги айылдарды айта турган болсок, бардык каттамдарды Бишкек ш. транспорт башкармалыгы же Чүй облустук автотранспорт башкармалыгы жөнгө салат (облустук жүргүнчү ташууларды).

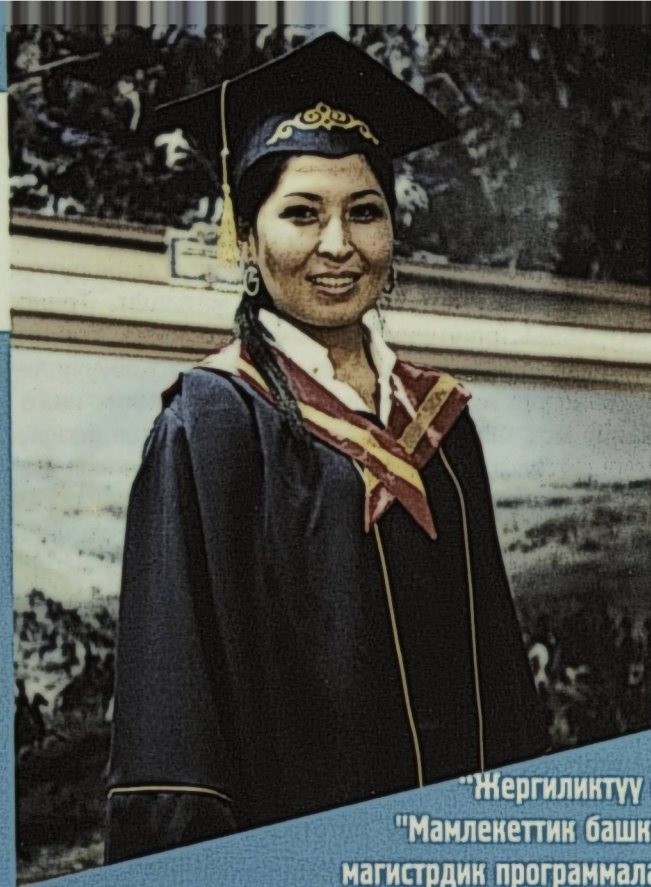
Жүргүнчү ташуучу автотранспорт ишканалары жергиликтүү жамааттын муктаждыктарын изилдебейт. Ошондуктан бул биринчи кезекте ЖӨБ органдарынын милдети. Алар калктын муктаждыктарын аныктап, өз аймагында коомдук транспорттун ишин жөнгө салышы керек.

КР Бюджеттик кодексинин 51-беренесине ылайык, ЖӨБ органдарына жергиликтүү маанидеги маселелерди чечүүгө жергиликтүү бюджеттен акча бөлүнөт. Ошону менен бирге, “Жергиликтүү өз алдынча башкаруу жөнүндө” КР Мыйзамынын 18-беренесинин 12-пунктуна ылайык, муниципалдык транспорттун иштешин камсыз кылуу жана калктуу конуштардын чегинде коомдук транспорттун иштешин жөнгө салуу жергиликтүү маанидеги маселелердин бири болуп саналат. Бул маселени чечүүнүн алкагында ЖӨБ органдары алыскы айылдагы окуучуларды мектепке жеткирүүнү уюштуруу үчүн транспорт каражатын муниципалдык менчикке алса болот. Же мамлекеттик сатып алуулар жөнүндө мыйзамдарга ылайык, алыскы айылдардагы окуучуларды ташуу кызмат көрсөтүүсүн сатып алууга жол берилет.

Корутунду

Ошентип, максаттуу муниципалитеттердин чогулуштарында жандуу, конструктивдүү үч тараптуу диалогдор өттү. Анда ЖӨБ органдары, жергиликтүү мамдминистрациялар жана МОАБ менен жергиликтүү жамаат чогуу кызыктуу жана пайдалуу талкууларды өткөрүштү. Ушул чогулуштардын мисалында ЖӨБ органдары менен жергиликтүү мамдминистрациянын тыгыз кызматташтыгы бийлик органдары менен калктын ортосундагы ачык диалог канчалык натыйжалуу жана пайдалуу болорун, айылдык аймактардагы эң көйгөйлүү жана орчундуу маселелерди чечүү жолдорун издегенде кайтарым байланыш кандай болорун көрсөтүп берди.

КЫРГЫЗСТАНДЫН ИЙГИЛИГИ ҮЧҮН КЫЗМАТТАШТЫК

2019-2020-окуу жылына
Кыргыз Республикасынын Президентине караштуу
Мамлекеттик башкаруу Академиясынын
Ханнс Зайдель Фонду (Германия) менен биргеликте
“Жергиликтүү мамлекеттик башкаруу жана өз алдынча башкаруу”,
“Мамлекеттик башкаруу” жана “Мамлекеттик сектордогу Менеджмент”
магистрдик программаларына конкурстук негизде кабыл алууну жарыялайт

“Жергиликтүү мамлекеттик башкаруу жана өз алдынча башкаруу” магистрдик программасына

Күндүзгү (очное) – 1 жыл, иштен ажыратылып Бишкек шаарында окушат. Окутуу акысыз (Ханнс Зайдель Фонду тарабынан каржыланат). Магистранттар жатакана менен камсыз болушат жана ай сайын стипендия алышат.

Коюлуучу талаптар:

- мамлекеттик же муниципалдык кызматтагы 1 жылдан кем эмес эмгек стажы;
- жогорку билими;
- 40 жашка чейин;
- арыз тапшырган учурда төмөнкү мамлекеттик же муниципалдык органдарда мамлекеттик же муниципалдык кызматта туруусу керек:
  - КРӨ облустагы ыйгарым укуктуу өкүлдүн аппараты;
  - райондук мамлекеттик администрациялар;
  - министрликтердин жана ведомстволордун аймактык бөлүмдөрү;
  - шаарлардын мэриялары жана шаардык кеңештердин аппараты;
  - айыл өкмөттөрү.

“Мамлекеттик сектордогу Менеджмент” магистрдик программасына

Сырттан окуу (дистанттык) – 2,5 жыл. Окутуу акысыз (Ханнс Зайдель Фонду тарабынан каржыланат).

Коюлуучу талаптар:

- Мамлекеттик же муниципалдык кызматтагы 2 жылдан кем эмес эмгек стажы;
- Жогорку билими;
- 40 жашка чейин;
- Арыз тапшырган учурда төмөнкү мамлекеттик же муниципалдык органдарында башкы же жогорку кызматта болуусу:
  - КРӨ облустагы ыйгарым укуктуу өкүлдүн аппараты;
  - райондук мамлекеттик администрациялар;
  - министрликтердин жана ведомстволордун аймактык бөлүмдөрү;
  - шаарлардын мэриялары жана шаардык кеңештердин аппараты;
  - айыл өкмөтү.

“Мамлекеттик башкаруу” магистрдик программасына

Кечки (очно) – 2 жыл, иштен ажыратылып Бишкек жана Ош шаарында окушат. Окутуу акысыз (Ханнс Зайдель Фонду тарабынан каржыланат). Магистранттар жатакана менен камсыз болушат жана ай сайын стипендия алышат.

Коюлуучу талаптар:

- мамлекеттик же муниципалдык кызматтагы 2 жылдан кем эмес эмгек стажы;
- жогорку билими;
- 40 жашка чейин;
- арыз тапшырган учурда төмөнкү мамлекеттик же муниципалдык органдарда мамлекеттик же муниципалдык кызматта туруусу керек:

- министрликтердин жана ведомстволордун аппараты;
- министрликтердин жана ведомстволордун аймактык бөлүмдөрү;
- шаарлардын мэриялары жана шаардык кеңештердин аппараты.

Кируу сынактар:

- сочинение (эссе);
- аңгемелешүү.

Сынакка тапшыруу үчүн төмөнкү

документтер талап кылынат:

- директордун атына арыз (атайын бланкта);
- жогорку билим жөнүндө диплом (түп нускасы жана көчүрмөсү);
- 3x4 өлчөмүндө 4 даана сүрөт;
- паспортунун көчүрмөсү;
- эмгек китепчесинин көчүрмөсү кадрлар бөлүмүнүн тастыктоосу менен;
- резюме;
- иштеген жеринен үзгүлтүксүз эмгек стажын тастыктаган справка;
- мотивациялык каты;
- а) мамлекеттик кызматкерлер үчүн: магистр-

дик программага тапшырып жаткан учурда иштеген мамлекеттик органдын жетекчисинин же стас-катчынын же аппарат жетекчисинин сунуш каты;

б) муниципалдык кызматкерлер үчүн: магистрдик программага тапшырып жаткан учурда иштеген жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдын башчысынын же аппарат жетекчисинин же жооптуу катчысынын сунуш каты.

Документтерди кабыл алуу үчүн
төлөм алынбайт

КӨҮЛ БУРГУЛА!

Документтер 2019-жылдын
15-сентябрга чейин кабыл алынат!

Бишкекте: 0312 623132, 0312 623089,
masters.application@apar.kg
Ханнс Зайдель Фонду: 0312 312 662486 (110),
sijaeva@hss.de

Регионалдуу техникалык катчы

Регион	Толук аты-жөнү, телефон, электрондук почтанын дареги
Ош облусу, Ош ш.	Данияр Саибжанович НУРМАТОВ, 0772/0555 002 299; daniyar.nurmatov@gmail.com
Баткен облусу, Баткен ш.	Жыпаргул МАМБЕТОВА, 0777 098 898; mijpargul_84@mail.ru
Жалал-Абад облусу, Жалал-Абад ш.	Азамат Сайитович КАЛИЕВ, 0553 104 510, 0777 202 168; azakaliev38@mail.ru
Ысык-Көл облусу, Каракол ш.	Эрмек Авеннович МАЙРЫКОВ, 0505 311 777, 0555 262 590, (03922) 51927; erma7710@mail.ru
Нарын облусу, Нарын ш.	КУБАТБЕК уулу Азатбек; 0705 828 287 (Whatsapp)
Талас облусу, Талас ш.	Азамат Жузупбаевич ИСМАНОВ, 0706 834 483, 0772 151 593, ai83_ia@mail.ru
Ысык-Көл району, Чолпон-Ата ш.	Кыялбек Райымбекович РАЙЫМБЕКОВ, 0772 669 625, 0703 501 312, 0709 901 521; temir_901204@mail.ru Динара АКМАТОВА, d_akmatova@mail.ru Алмаз Белекович БАЙГАЗИЕВ, 0550 722 344, 03943 43694, 72828; almazmsu@mail.ru
Аксы, Ала-Бука жана Чаткал райондору	Темиркан Садыковна АЗИМБАЕВА, 0772 139 640; temirkan.67@mail.ru
Токтогул району	Сардарбек Төлөгөнович МОМУНАЛИЕВ, 0779 477 710, 0706 477 710; sardarbekmomunaliev@gmail.com
Тогуз-Торо району	Марлис Жээнбекович ОЛЖОТОВ, 0771 001 001, 0707 414 110; moris1012@mail.ru
Тоң району, Балыкчы ш.	Адилет Молдошбекович МОЛДОШБЕКОВ; 0777 056 024; adiletmoldoshbekov@mail.ru
Лейлек району, Сүпюкта жана Исфана ш.	Алмазбек Азиретулович РАХМАНОВ, 0555 95 01 93, 0776 95 01 93; e-mail: almaz_r77@mail.ru
Алай району	Кутманбек Сагынбаевич БАЙБАЛАЕВ, 0773 55 25 37, 0559 25 03 89; coronerkg@gmail.com
Талас-Алай району	Рысбек Сапанович БОТОВЕКОВ, 0779 754 444; rysbek-81kr@mail.ru
Чүй району	Анвар Шералиевич АБДРАХМАНОВ, 0708 794 204, 0557 770 525; anvar.sheralievich@gmail.com

Сапаттуу окутуу, кызыктуу үйрөнүү, кадыр-барктуу карьера! Мекениң үчүн пайдалуу бол!

Сапаттуу окутуу, кызыктуу үйрөнүү, кадыр-барктуу карьера! Мекениң үчүн пайдалуу бол!

ЧАГАЛДАК ЗАМИРБЕКОВ
КУДАЙБЕРДИ БЕЙШЕНКУЛОВ
ЭЛИЗА ТАҢСЫКОВА

АРГЕН АДИЛ УУЛУНУН ТАСМАСЫ

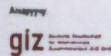
КРЕДИТ

КАРЫЗЫ ЖОК КЫРГЫЗ ЖОК

Бир күнү сиз үйүңүздөн
жана бардык мүлкүңүздөн
айрыласыз.

Адамдар да сизди
таштап кетет.

Бир гана карыздарыңыз
менен бетме-бет каласыз.

National Endowment
for Democracy
Supporting freedom around the world

ЖАШТАРДЫ
ӨНУКТУРУУ
ИНСТИТУТУ

